

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

**Т. М. КОСТИРКО, С. В. ЛАРЕНКОВА,
І. В. БОНДАР, М. С. ЖИГАЛКІНА**

АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО

Навчальний посібник

Рекомендовано Вченою радою НУК

ВИДАВНИЦТВО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМ. АДМІРАЛА МАКАРОВА

2022

УДК 82:378(075.8)

A38

Укладачі:

Т. М. Костирко, канд. наук із соц. комунікацій, директор НБ НУК;
С. В. Ларенкова, заступник директора НБ НУК;
І. В. Бондар, вчений секретар НБ НУК;
М. С. Жигалкіна, головний бібліограф НБ НУК

Рецензенти:

Г. В. Шемаєва, д-р наук із соц. комунікацій, професор;
О. С. Філатова, д-р філологічних наук, професор;
А. І. Сидоренко, канд. педагогічних наук, доцент

*Рекомендовано Вченою радою НУК
(протокол № 6 від 01.07.2022 р.)*

Академічне письмо : навчальний посібник / укладачі :
A38 Т. М. Костирко, С. В. Ларенкова, І. В. Бондар, М. С. Жигалкіна. –
Миколаїв : НУК, 2022. – 116 с.

ISBN 978-966-321-445-0

Написання академічних текстів (навчальних, наукових, науково-публіцистичних, публіцистичних) для студентів технічних вишів зазвичай становить труднощі, а тому теоретичний і практичний матеріал навчального посібника спрямовано на те, щоб навчити студентство мистецтву створення унікальних академічних текстів. Особлива увага приділена таким актуальним для вищої освіти поняттям, як академічне шахрайство і плагіат, а тому практичні завдання розроблено таким чином, щоб запобігти плагіаторству і шахрайству у студентському колі.

Навчальний посібник призначено для студентів усіх спеціальностей та молодих учених.

УДК 82:378(075.8)

© Костирко Т. М., Ларенкова С. В.,
Бондар І. В., Жигалкіна М. С., 2022
© Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, 2022

ISBN 978-966-321-445-0

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
Розділ I. ПРИНЦИПИ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ	
ТА ПИСЬМА	7
<i>Глава 1. Основні засади академічного письма</i>	<i>7</i>
<i>Глава 2. Академічна добросовісність. Етичний кодекс ученого</i>	<i>22</i>
<i>Глава 3. Правила використання об'єктів інтелектуальної власності. Авторське право</i>	<i>37</i>
<i>Глава 4. Плагіат. Протидія плагіату</i>	<i>48</i>
Розділ II. АКАДЕМІЧНИЙ ТЕКСТ: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ	61
<i>Глава 1. Цілісність академічного тексту</i>	<i>61</i>
<i>Глава 2. Моделі академічного тексту. Гамбургер-модель</i>	<i>64</i>
<i>Глава 3. Дослідницька стаття</i>	<i>68</i>
Розділ III. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ ТА ДИСЕРТАЦІЙНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	70
<i>Глава 1. Публікаційна активність</i>	<i>70</i>
<i>Глава 2. Дослідницька стаття</i>	<i>77</i>
<i>Глава 3. Текст кваліфікаційної магістерської роботи</i>	<i>93</i>
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	107

ПЕРЕДМОВА

Академічне письмо – це вміння висловлювати й доводити свої думки у вигляді короткого, при цьому досить переконливого наукового тексту. Воно є одним із важливих аспектів успішного навчання в університеті та подальшої науково-дослідної діяльності, в тому числі на міжнародному рівні.

За допомогою академічного письма кілька останніх десятиліть здійснюється наукова та освітня комунікація між різними країнами. Його принципами керуються провідні редактори найкомпетентніших наукових видань у всьому світі, тому освоїти їх слід кожному хоча б для того, щоб полегшити свій шлях кар'єрними сходами в будь-якій науці.

Англomовні країни сьогодні відіграють ключову роль у розробці системи академічного письма (academic writing) та його науково-методичної бази. Для української освіти це зовсім нова дисципліна, хоча поставлена нею проблематика для нашої країни не є новою. Процесом розвитку наукової писемної мови займалися фахівці різних галузей, зокрема лінгвісти, філологи, семіологи, соціопсихологи і навіть представники професій, зайнятих в інформаційних технологіях.

Пропонований курс розрахований на те, що в результаті його освоєння студент повинен:

знати:

- особливості усного та письмового наукового мовлення, його відмінність від інших книжкових видів мови;
- основні типи та прийоми аргументації; композиційні та мовні стандарти наукового тексту, правила роботи з науковою літературою, цитування та стандартні способи оформлення посилань і бібліографії;
- норми академічного листування;

ВМІТИ:

- розуміти й аналізувати тексти за фахом та створювати грамотні, зв'язні тексти у сфері наукового спрямування;
- враховувати комунікативну мету тексту, особливості його аудиторії та ситуацію спілкування;
- аналізувати чужу аргументацію, вибудовувати логічний, несуперечливий доказ, відповідати на контраргументи;
- грамотно використовувати композиційні стандарти наукового тексту для викладення результатів дослідження;
- редагувати чужий та власний текст за фахом;
- виступати з усною доповіддю з презентацією на тему дослідження, вести листування у навчально-науковій сфері;

ВОЛОДІТИ:

- навичками визначення набору мовних засобів, що підходять для тексту даного типу, адекватно сприймати та самостійно створювати тексти навчально-наукових жанрів (монографічний текст формату курсової роботи, реферат, наукову анотацію, усну доповідь із презентацією);
- способами логічного та ясного викладення своєї позиції, в тому числі складання логічного абзацу;
- навичками оформлення посилань та бібліографії.

Таким чином, у результаті освоєння курсу академічного письма студенти будуть:

ЗНАТИ:

- основні принципи нелінійної побудови наукового (академічного) тексту як цілісної системи;
- принципові відмінності наукового тексту від публіцистичного та художнього;
- міжнародні норми та вимоги до наукового тексту;

ВМІТИ:

- логічно впорядковувати текст та організувати його елементи;
- користуватися різними моделями та технологіями академічного листа в роботі над текстом;

- взаємодіяти з читачем, розуміти та поважати чужу точку зору;
- висувати та обґрунтовувати власну гіпотезу, формулювати тези та вибудовувати текст від гіпотези до висновків;
- критично оцінювати, відбирати, узагальнювати та використовувати інформацію з різних джерел;
- неупереджено, об'єктивно та обґрунтовано проводити власну лінію доказів на основі логіки та фактів, уникаючи різних видів плагіату;
- використовувати різні типи логічного порядку та методи аргументації;
- писати синтаксично узгоджений та логічно зв'язний текст;
- висловлювати свої думки ясною і точною мовою;

ВОЛОДІТИ:

- технологіями генерації власних ідей;
- навичками побудови тексту на основі моделей;
- навичками парафразу та цитування;
- навичками побудови зв'язного та логічно впорядкованого тексту;
- навичками використання критеріїв оцінки академічного тексту в застосуванні до свого та чужого тексту;
- навичками виправлення складних синтаксичних та логічних помилок.

Необхідно зазначити, що оволодіння науковим текстом та академічним письмом необхідно всім: студентам вищих навчальних закладів, аспірантам, викладачам, ученим та дослідникам, які публікують наукові статті. При намірі опублікувати свої роботи у наукових журналах вони матимуть більше шансів на позитивну відповідь від редакції.

Розділ I. ПРИНЦИПИ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПИСЬМА

Глава 1. Основні засади академічного письма

Основні характеристики поняття академічного письма

Академічне письмо є складним і багатоплановим комплексом компетенцій, які сьогодні в усьому світі визнаються найголовнішими по відношенню до всіх інших, що необхідні для успішного навчання у виші. Цей комплекс умінь включає в себе не тільки лінгвістичні (мовні, синтаксичні та стилістичні), але насамперед металінгвістичні компетенції, такі як логіка, аналіз, критичне мислення, об'єктивність і повага до інших ідей та чужих текстів. Саме цих компетенцій часто не вистачає нашим студентам та молодим спеціалістам.

Академічне письмо є науковою дисципліною, яка допомагає розвивати у студентів здатність генерувати власні думки і вибудовувати власну аргументацію, організуючи це в точній і ясній текстовій формі. Як зазначає один з провідних американських експертів у риториці та композиції Стівен Лінн, стрімкий розвиток цієї дисципліни в останні десятиліття зробив її наріжним каменем багатьох зарубіжних університетських програм, і сьогодні вона є одним з найбільш динамічно розвинених дослідницьких напрямків.

Складність оволодіння мистецтвом академічного письма полягає насамперед у тому, що сама сфера наукової комунікації для нас незвична і досить специфічна.

Наукова комунікація – усне та письмове мовленнєве спілкування в науковій сфері діяльності. Іноді думають, що науковий текст обов'язково має бути сухим та нудним.

Ми побачимо, що це не так. Текст, який містить результати дослідження, можна написати по-справжньому захоплюючим. Але й читати, і писати науковий текст справді нелегко. Це пов'язано зі складністю й особливими завданнями наукової комунікації.

Щоб пояснити специфіку наукової, академічної комунікації, ми маємо подумати про її основні категорії:

- цілі наукового спілкування;
- адресатів наукових текстів;
- автора та його позиції у процесі спілкування;
- тематичні сфери;
- основні жанри.

Саме цими параметрами визначається будь-який тип комунікації та дискурсу, в тому числі й академічного.

Дискурс (фр. *discourse*, англ. *discourse*, лат. *discursus* – рух; кругообіг; міркування, докази, бесіда, розмова) – найважливіше поняття у сфері текстів. Цей термін має кілька різних визначень, але для нас найбільш актуальними є такі:

- текст, узятий у контексті прагматичних, психологічних, соціокультурних обставин його вимови чи написання, або, за визначенням Н. Д. Арутюнової, мова, «занурена в життя»; мова як соціальна дія та явище;
- сукупність текстів певної тематики, спрямованості, певної епохи (наприклад, сучасний політичний, економічний, медичний дискурс тощо).

Дискурс – це ще й спосіб, манера говорити про певні теми області. Конкретні тексти реалізують той чи інший дискурс.

Науковий текст, що викладає результати дослідження, повинен продемонструвати хід пошуку відповіді (пояснити, як ми отримуємо розв'язання) і переконати читача і себе в тому, що відповідь знайдена або відповідь поки що неможлива.

Що не властиве науковому тексту?

У наукового тексту немає мети сформуванню думку аудиторії або розважити читача. На відміну від наукового тексту науково-публіцистичний ставить за мету сформуванню думку аудиторії з того чи іншого питання.

Мета науково-популярного тексту – обговорити громадську проблему, підняти громадську дискусію, змінити громадську практику у сфері організації праці. Для цього текст знайомить аудиторію з уже відомими науці даними – з результатами визнаних, водночас яскравих, злободенних сучасних наукових досліджень.

Щоб привернути увагу до суспільної проблеми, науково-популярний текст обов'язково має містити елементи розваг аудиторії, що має зацікавлювати читача. Тому такий текст може бути дуже емоційним, з використанням розмовної і навіть жаргонної, просторічної лексики, бути написаним дуже суб'єктивно, викладати особисту позицію його автора – все це не буде недоліком публіцистичного тексту, бо його мета полягає зовсім не в об'єктивному викладенні аналізу фактів, а в організації суспільної дискусії та формуванні думки читачів.

Науковий текст – навпаки, націлений на пошуки відповіді на нове, нетривіальне питання, а не на повідомлення читачеві загальновідомих у науці відомостей, не на розвагу читача і навіть не на пробудження у читача інтересу до теми. Тому науковий текст не боїться втомити слухача фактами, аргументацією, концепціями.

Наукові тексти у сфері економіки, менеджменту, соціології нерідко бувають присвячені практичним питанням і націлені на вироблення практичних рекомендацій. Вони спираються на конкретні статистичні, соціологічні дані. Дослідження бувають як практичними, так і теоретичними. У теоретичних роботах обговорюються методи, підходи, моделі, явища, концепції.

У практичних роботах досліджується конкретна практична проблема і часто пропонуються практичні заходи.

Інші властивості наукового тексту, що відрізняють його від публіцистичного та розмовного – достовірність, об'єктивність, верифікованість.

Публіцистичні тексти, висловлювання в усній розмові, записи у блогах, на форумах часто бувають цікавими саме особистою, суб'єктивною позицією автора. Нас приваблює емоційне особисте ставлення до суспільної проблеми.

У науковому дискурсі все інакше. Досліджуючи науковими методами ту чи іншу проблему, ми не можемо спиратися на те, що нам суб'єктивно здається правильним. Ми повинні вивчити всі сторони явища, зважити доводи та контрдоводи, врахувати, осмислити альтернативні точки зору, вміти відмовитися від початкової гіпотези, якщо вона не підтверджується даними. Справжня картина дійсності для дослідника має бути важливішою за власну концепцію. У цьому полягає об'єктивність роботи.

Для того щоб наші висновки були надійні, достовірні, важливо перевірити та перевіряти ще раз наші результати. Більше того – ми повинні продемонструвати хід свого дослідження так, щоб його результати могли перевірити інші. Тільки у цьому випадку на наші результати зможуть спиратися наступні дослідники.

Західні фахівці виділяють три підгрупи вмінь, необхідних для успішного оволодіння навичками академічного письма:

- **академічна грамотність** (читання, усна і письмова мова з урахуванням мети висловлювання; вираження думок за допомогою інструментарію дискусій і досліджень);

- **інформаційна грамотність** (визначення інформаційних потреб і пошук джерел інформації; їх оцінка і переробка);

- **міжкультурна грамотність** (знання про різні культури, зокрема про традиції і цінності).

Зазначені уміння можна визначати і як структурні елементи поняття «академічне письмо» в межах вищої освіти. Найскладнішими і структурно, і власне як процес опанування, є інформаційна та академічна грамотність.

Найбільш поширеними видами академічних текстів для студентів є есе (франц. *essai* – спроба, начерк), тези, наукова стаття, курсова/дипломна роботи.

Сучасне поняття академічної грамотності та його структура

Одним із найважливіших умінь при створенні академічного тексту є оволодіння академічною грамотністю, що становить складний і комплексний процес формування певних навичок на різних етапах освіти.

Науковці наразі не мають чіткого й однозначного тлумачення цього поняття, зокрема дискусійними є питання сутності терміна «академічний», ролі та функції академічної грамотності у вищій школі.

Так, Н. Смирнова розуміє академічну грамотність, у першу чергу, «як здатність транслювати академічний письмовий дискурс на базі іншомовних професійно орієнтованих академічних текстів, критично мислити, підвищувати свою самоосвітню компетентність в учбових і професійних цілях», де метою академічного дискурсу є соціалізація студента в університеті й орієнтування його на породження нових знань як цінності. При цьому позиція науковця загалом спрямована на англійського студента і підвищення його наукової комунікації засобами англійської мови, однак для сучасного українського студента таке досягнення академічною грамотністю поки що не є цілком прийнятним.

Австралійським професором Біллом Гріном близько 25 років тому було запропоновано модель, де акцент

зміщується на нелінійність тексту, багатовимірність і комплексність процесу його створення.

Модель включає в себе три виміри.

Операційний вимір – це мова й організація тексту, тобто його фізичне втілення. Сюди відносяться структура тексту, абзацу та речення, а також використання мовних засобів. Іншими словами, це те, як особа пише, володіє мовою і технологіями створення тексту.

Культурний вимір – це знання предмета (як нових, так і класичних досліджень у даній області), розуміння обговорюваних питань в їх контексті, правильний вибір стилістики та мови в залежності від адресата і призначення тексту, тобто від жанру і дисципліни. Тобто, це інформованість автора щодо предмета письма, його читачів і прийнятних норм комунікації в конкретних умовах.

Критичний вимір – це ідеї, які генерує, обґрунтовує і доводить автор своїм текстом. Сюди входить вся лінія побудови доказів: від тези до зв'язування у цілісний текст. Іншими словами, це та сама власна ідея, яка спонукала автора написати текст, тим самим надавши їй гласності і спонукавши інших до її обговорення.

Чим більше начитаності та розуміння предмета показав автор, чим більш усебічний огляд джерел він провів, тим далі від точки «нуль» він просунувся по лінії культурного виміру. Чим виразніше, послідовніше і грамотніше він виклав прочитане, тим вище показник операційного вимірювання. Прояву власних ідей, що вимагають доказів, у такому тексті звичайно не потрібно. Досить часто плоскі тексти виходять у гуманітаріїв, де помітне перевантаження мовних «прикрас» заважає сприйняттю і розумінню суті тексту, або у фізиків-математиків, які використовують мовні кліше і чудово розуміють одне одного, але ці матеріали не придатні для сприйняття науковцями інших суміжних сфер.

Прикладом тексту, що лежить у площині «критичне – операційне», є текст, в якому блискуче й дотепно обґрунтовується ідея автора, яка при цьому не спирається ні на серйозну фактичну, ні на теоретичну підтримку. Такий текст можна з цікавістю прочитати, такою ідеєю можна захопитися, її навіть можна уявити на телеканалі, але в науковій і професійній дискусії вона зазвичай виявляється неспроможною і під градом критики швидко руйнується. Така писемність за характером наближається до публіцистичного або навіть до художнього стилів, навіть якщо в ній використана наукова мова і неупереджена наукова стилістика.

Варто пам'ятати і те, що виправити недолік культурного виміру, почитавши відповідну літературу, набагато простіше, ніж недолік операційного, що вимагає ретельної роботи з текстом, його елементами і мовою, або, тим більше, критичного виміру, що вимагає нестандартного, оригінального, дивергентного мислення, тобто пошуку багатьох варіантів вирішення однієї проблеми.

Уважний розгляд моделі Б. Гріна виявить, що вона певним чином перекликається із розумінням західними науковцями комплексу необхідних навичок для опанування академічного письма, однак не вистачає кількох елементів. Насамперед мова йде про інформаційно-технічний вимір письма, яким наразі користуються сучасники, адже комунікація «в середині» не може здійснюватися поза електронним та онлайн-виміром спілкуванням.

Однак крім четвертого, цифрового (або ІТ) вимірювання, існує ще один важливий для нас вимір письма, точніше, його «п'ятий елемент». Цим елементом є «сила» (power). Як стверджує Білл Грін, сила пов'язана з критичним виміром, як мова – з операційним, а розуміння – з культурним, і додасть йому велику ступінь важливості, ніж іншим

вимірам (ось чому у своїй репрезентації 3D-моделі на рис. 1 вона виділена більш помітною стрілкою).

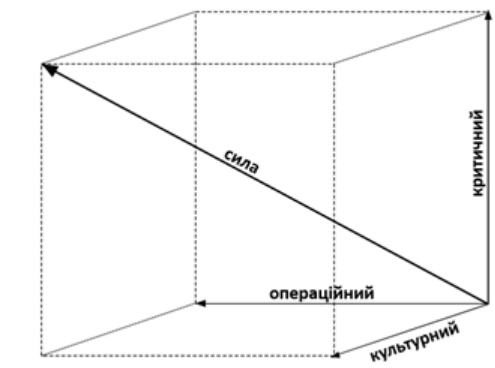

Рис. 1. 3D-модель Гріна

Сила «п'ятий елемент» складається з двох «сил»: сила слова спрямована на публіку, але не несе нового наукового знання, а сила знання спрямована на відкриття нового, але не піклується про його пропаганду. Сила знання і сила слова необхідні вченим нарівні з силою ефективної комунікації (в тому числі і цифрової), щоб через колективний внесок і колективне обговорення вкладу кожного, робити надбанням публіки все те, що відбувається в науці. Очевидно, що розділити три виміри письма практично неможливо, але критичний вимір своєю силою буде не тільки утримувати, а й направляти цю комунікацію. Іншими словами, завдання академічного письма, риторики і композиції полягає в тому, щоб піднятися з «підлоги» куба (реферативного викладу матеріалу, що базується на культурному та операційному вимірах) і поплинути вгору, використовуючи силу напрямків, суміжних із критичним.

Представлені потрактування і модель більше націлені на роботу автор-текст, але створенню і трансляванню

тексту передусє читання академічного тексту, здобуття інформації. Для професійного саморозвитку важлива передусім культура читання наукового тексту. Це одна з функцій пізнавальної діяльності людини, спрямована на вилучення наукової інформації із друкованих чи електронних джерел. Формуючи програму читання наукового тексту, варто поставити собі такі запитання: чого я очікую від цього тексту, яку інформацію хочу вилучити і з якою метою, відповідно обрати різновид читання.

Переглядове читання – спрямовується на попереднє ознайомлення із книгою і виділення ключових слів, зокрема в анотації, змісті, передмові/вступі, окремих частинах тексту.

Ознайомлювальне читання – передбачає загальне ознайомлення із змістом тексту та вияв його основної ідеї.

Поглиблене читання – це детальне опрацювання наукового тексту, його аналіз та оцінка: виписування понять з їх поясненням; неодноразове перечитування окремих частин у тексті.

Аналітико-критичне, творче читання – спрямовується на постановку різного типу питань до тексту, сортування наукового матеріалу під певним кутом зору, коментарі до фрагментів наукового тексту, його рецензування.

Концепція «персональний процес – практика – публічний продукт» у створенні академічних текстів

Зрозуміти внутрішні процеси створення якісного тексту допоможе формулювання концепції «персональний процес – практика – публічний продукт», де ми простежимо складний процес перетворення індивідуального продукту інтелектуальної праці в публічний.

Узагальнення зарубіжних теоретиків з академічного письма дає можливість вивести формулу з трьох «П»: *писемність – це процес, продукт і практика.*

Продуктом письма є текст, причому науковий текст, адресований невідомому числу невідомих авторові людей, у кожного з яких є свої інтереси, думки і досвід дослідження. Таким чином, для читачів він є готовим публічним продуктом, деталі створення якого їх не цікавлять. Для автора ж текст є не стільки продуктом, скільки результатом суто індивідуального, персонального процесу, за яким стоїть не менш індивідуальний досвід створення інших текстів, тобто практика. Додавши ці два прикметники, ми можемо розширити мнемонічну формулу академічного письма до п'яти «П»:

персональний процес і практика – публічний продукт.

А оскільки академічному письму потрібно вчитися, варто додати ще одне «П» – програма письма. Адже саме у відсутності загальної системи, програми письма полягає одна з причин поширення плагіату і невміння писати власні оригінальні наукові тексти. Отже, маємо таку формулу:

програма письма + персональний процес + практика = публічний продукт.

На перший погляд усе просто: пройшовши навчальну програму, починаєш створювати текст на основі власних практичних знань і має вийти публічний добротний продукт. Але як тільки починається процес написання, виникає безліч проблем із власне *процесом* написання.

Головну загрозу становить лінійність процесу письма. Як тільки ми починаємо оформлювати свої думки засобами мови у текст, так одразу ж нас захоплює лінійний, одновимірний процес, відомий як «потік свідомості», використовуваний часто письменниками. Це створює хаотичність думок у тексті. Інколи для уникнення хаотичності використовують план, але він народжується не з внутрішньої структури тексту, а з того ж таки лінійного письма в певному напрямку.

Академічний текст, дійсно, створюється поетапно, але не лінійно.

Асоціативний приклад: уявімо художника, що створює картину. Коли він пише картину, він не починає покривати полотно фарбами з лівого верхнього кута, а спочатку уявляє собі всю картину як ціле, робить начерки цього цілого на папері, продумує, змінює розташування ключових фігур, працює над деталями, і тільки після цього переходить до створення цілісного полотна. І навіть тоді лівий верхній кут його не цікавить: він вимірює пропорції, робить розрахунки і переносить макет на велике полотно, потім починає прописувати ключові фігури, і вже потім, поступово, доходить до деталей, над якими йому ще належить багато працювати, поки, нарешті, картина не постане перед глядачем у всій своїй цілісності. Буде завершено і лівий верхній кут, хоча в ньому може виявитися просто шматочок неба, але цей шматочок буде органічною частиною цілого. Чому ж ми часто намагаємося почати текст точно таким же чином, покриваючи писемність від верхнього лівого кута?

Дійсно, на перший погляд, текст має лінійну організацію: ми пишемо і читаємо зліва направо і зверху вниз, однак у процесі ми завжди звертаємо увагу на те важливе, що нас цікавить. Звичайно, академічний текст підкорюється правилам нелінійної організації. У книзі є зміст і покажчики, частини і глави. У статтях прийнято використовувати підзаголовки, а складна інформація підтримується малюнками, таблицями і графіками. Але, як уже було сказано, це не розбивка лінійного письма на шматки, а складна метамовна діяльність.

Асоціативний приклад: подібно інженерній споруді, текст починається з розрахунку каркаса і навантажень на несучі вузли, встановлення відповідностей і пропорцій, і тільки потім покривається дизайнерською оболонкою –

мовою. Коли будівельні ліси знімуть, погляду глядача відкриється саме дизайн, але якщо всередині виявиться по-рожнеча, будівля тексту впаде.

Отже, не процес визначає продукт, а навпаки – продукт визначає процес. Персональна діяльність спрямована на досягнення суспільного результату.

Як же побудувати нелінійний текст? Чи є засоби, що дозволяють швидко орієнтуватися в ньому? Такі засоби є, і більшість з них вам знайомі, хоча користуватися ними системно вас не вчили. Це вступ і висновок, абзац, який зазвичай починається з нового рядка, великими літерами, що починають речення, і пунктуація, яка сигналізує про зв'язки всередині речення. Питання в іншому: а чи знаєте ви, як правильно використовувати ці засоби для організації інформації? Скоріш за все – ні. Щоб опанувати цими засобами, вивчити складніші, потрібно систематизувати наявні знання і вміння, тобто розділити їх на елементи, й освоювати, поступово ускладнюючи і комбінуючи, пробувати і помилятися. Так виникає практичний досвід, важливий для академічного тексту.

Таким чином, у будь-якому комплексі знань, умінь і навичок є початок, але немає кінця. Найкраще ця ідея виражається в метафорі розвитку по висхідній потрійній спіралі (знання, уміння, навички), що розширюється. Говорячи про стартову точку академічного письма, безсумнівно можна визначити одне – вона не в орфографії і пунктуації, а в кожного автора своя, як і практика, навіть при однакових рівнях розвитку.

Потрійна спіраль допомагає зрозуміти це ще краще: в одного добре розвинені дослідницькі навички, він багато знає, але йому не вистачає вміння організувати текст і ясно висловити свої думки; у іншого прекрасно розвинена мова, але не вистачає наукових знань і вміння будувати доказ; у третього текст виходить емоційним і багатослівним, як

у публіцистиці. А тому у програмі письма є цілком певна мета – допомогти навчитися писати і переконливо, і складно, і грамотно.

Отже, не процес письма визначає, яким буде його продукт, а продукт письма визначає й організовує процес письма, оскільки персональна діяльність письменника спрямована на досягнення публічного результату.

Критичне мислення

Повертаючись до нелінійної ознаки академічного тексту, звернімо увагу на нелінійні підходи в пізнанні та опрацюванні інформації, мета яких – формування здатності висловлювати точні судження про конкретні речі в повсякденному житті.

Безумовно, це вимагає сформованості відповідних навичок: вирізняти проблеми, знаходити реальні засоби їх розв'язання через пошук й осмислення необхідної інформації, розпізнавання неявних припущень, тлумачення даних, визнання наявності (або відсутності) логічних висновків й узагальнень, оцінювання аргументів і взаємозв'язків між переконаннями, реконструювання власних моделей переконання на основі набутого досвіду тощо. Саме критичне мислення формує креативний підхід до практичного використання набутого знання в усіх галузях життєдіяльності, що готує людей до змін та невизначеності, до активного творчого перетворення дійсності.

Однозначності в розумінні поняття «критичне мислення» немає серед науковців, а тому звернімося до найбільш авторитетних у цій галузі, аби розуміти сутність і значущість цього феномену в межах дисципліни.

Автори міжнародного консорціуму відзначають, що мислити критично означає проявляти допитливість, використовувати дослідницькі методи, зокрема, ставити перед

собою питання і здійснювати планомірний пошук відповідей. Критичне мислення працює на багатьох рівнях, не задовольняючись фактами, а розкриваючи причини і наслідки цих фактів, передбачає ввічливий скептицизм, сумніви в загальноприйнятих істинах, вироблення точки зору з певного питання, здатність відстоювати її логічними доводами.

Д. Клустер акцентує на «соціальной» характеристиці критичного мислення, адже в кінцевому підсумку будь-який критичний мислитель працює в певному співтоваристві і вирішує ширші завдання, ніж конструювання власної особистості; «індивідуальній», тобто люди повинні мати достатньо свободи, щоб думати власною головою і самим відповідати на будь-які складні питання; «самостійній», тобто кожен формує свої переконання та оцінки виключно у відповідності до власного контексту, незалежно від інших. Крім того, інформація є відправним, а не кінцевим пунктом критичного мислення, щоб породити складну думку, потрібно розглянути певну кількість даних, текстів, фактів, ідей. Критичне мислення починається з постановки питань і з'ясування проблем, які потрібно вирішити, справжній пізнавальний процес на будь-якому етапі характеризується прагненням пізнавати, вирішувати проблеми і відповідати на питання, що відповідають її власним інтересам і потребам. Отже, критично мисляча людина прагне до переконливої аргументації щодо обраного нею власного вирішення проблеми як найбільш логічного і раціонального серед інших можливих.

К. Поппер трактує критичне мислення як «раціональне», Д. Джонсон – «здраве», Р. Пол – «ясне», «точне», «акуратне», «конкретне», «глибоке», «неупереджене». С. Брукфілд характеризував критичне мислення як «раціональне», «емоційне», «скептичне» та водночас «позитивне», «про-

дуктивне», «активне». Тож очевидним є факт багатовимірності цього поняття і його застосування. У цьому напрямку маємо досить чітке визначення Р. Пола і Л. Елдера, які визначили критичне мислення як спосіб мислення про будь-який предмет, зміст чи проблему, в яких мислитель покращує якість свого мислення, свідомо визнаючи власну відповідальність за структури, властиві мисленню, і за нав'язані інтелектуальні стандарти, – яким і будемо користуватися як основним.

Поняття і терміни

«Академічне письмо», металінгвістичні вміння і навички, університетське есе, академічна грамотність, інформаційна грамотність, міжкультурна грамотність, операційний вимір, культурний вимір, критичний вимір, поглиблене читання, аналітико-критичне читання, переглядове читання, тривимірна модель Б. Гріна, інформаційно-технічний вимір, концепція «персональний процес – практика – публічний продукт», критичне мислення.

Питання до теми

1. Поясніть сутність дисципліни «академічне письмо».
2. Що передбачають металінгвістичні вміння і навички?
3. Які вміння необхідні для успішного опанування академічним письмом?
4. Які складові тривимірної моделі Б. Гріна?
5. У чому суть поглибленого читання, аналітико-критичного читання, переглядового читання?
6. У чому полягає суть концепції «персональний процес – практика – публічний продукт»?
7. Чому розвиток критичного мислення важливий для створення авторських оригінальних академічних текстів?

Глава 2. Академічна доброчесність. Етичний кодекс ученого

Академічна доброчесність як запорука якісної вищої освіти

Якісна професійна освіта наразі є стратегічним ресурсом розвитку суспільства і країни загалом. Досягнути високої якості освіти можливо лише створивши середовище відповідальності та чесності.

В Україні було розроблено Закон про освіту, де розглянуто принцип академічної доброчесності, а у статті 42 подано його визначення як «сукупності етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень».

Законом передбачено також дотримання академічної доброчесності всіма учасниками освітнього процесу на різних рівнях, у ньому вказуються різноманітні види її порушень та форми академічної відповідальності.

Питання академічної доброчесності та наслідків її недотримання є актуальним і важливим для України. Саме в нашій країні, як і в інших пострадянських країнах, поширеними є ситуації виконання наукових робіт на замовлення (від курсових до докторських!), розповсюдження студентських робіт зі зміною титульного листа чи переформулювання теми у кращому випадку; у наукових текстах на отримання вченого ступеня перефразовуються чужі думки та видають за власні без посилання на їх справжнього автора; однакові шматки наукових статей друкуються в різних публікаціях і видаються в різних джерелах; англомовні тексти перекладаються українською і видаються як результат особистого наукового внеску тощо.

На жаль, недбале ставлення до публікування академічних текстів стало нормою в українській освіті, порівняно з більш розвиненими країнами, де вчать самостійно писати, мислити, виконувати, відповідати за науковий продукт. Валерія Лопатіна, порівнюючи письмові завдання університетів України і США, відзначає декілька суттєвих розрізняючих проблем:

- відсутність чітких інструкцій для виконання завдань, де пропонуватиметься така тема, яку треба дослідити, а не зауглити і скачати (наприклад: замість підготувати «Історія розвитку риторики певного періоду» пропоную «Історія риторики в персоналіях»), адже цікаві формулювання тем і завдань спонукають студента до більш комплексної глибокої роботи;

- відсутність попередньої підготовки;
- відсутність серфінгу науковими онлайн-бібліотеками для справжнього пошуку інформації, цікавої і корисної;
- відсутність обговорення з викладачами і студентами, що можуть спрямувати, наштовхнути на якусь думку, гіпотезу;

- відсутність фідбеку, здорової критики-відгуку, порад, коментарів. Переважна більшість західних студентів тривалий час зберігає записи викладачів на полях і міжряддях, бо в них часто міститься додаткова цікавинка, посилення чи теорія того, з чим варто ознайомитися пізніше;

- відсутність заохочення для викладача. «Українська проблема полягає в тому, що викладання – це практично волонтерство через вкрай низьку оплату викладацької праці. Природно, що у викладачів часто нема ані бажання, ані ресурсів створювати хорошу систему письмових завдань та підтримувати її. Але є й інша причина: проблема низькоякісних письмових робіт в українській вищій освіті навіть не стоїть у порядку денному».

Аналізуючи практику європейської академічної культури, звертає на себе увагу той факт, що там, починаючи зі школи, учні виконують завдання й отримують знання, які можуть бути корисними для них у повсякденній практиці. Розуміння практичної цінності знань, взаємозумовленість їх рівня та можливості подальшого отримання гідного місця роботи, а як наслідок, і високого рівня якості життя, спонукає їх сумлінніше ставитися до виконання завдань, до самопідготовки та відмови від списування. За мету ставиться набуття конкурентоспроможних знань, умінь та навичок.

Орієнтація на практичне застосування знань спонукає до роздумів і є гарним стимулом для відповідального ставлення студента до навчання. Спроби шахрайства одразу викликають осуд з боку інших студентів, що є дуже впливовим чинником.

Практика показує, що економічно розвинені країни мають високий рівень освіти, науки та академічної доброчесності. Безумовно, академічна доброчесність впливає на цінності, які закладаються під час навчання у вищій школі. Кожен представник наукової спільноти та представник студентства має усвідомлювати, що досягнення успіху кожного і всієї країни – важка і наполеглива праця. Академічна доброчесність збільшує вимоги і до підготовки викладача. Це формування індивідуальних завдань для кожного студента, їх практична спрямованість, інформаційний супровід індивідуальної роботи студента, можливість надавати консультації та корегувати завдання дистанційно, бути постійно на зв'язку.

Повертаючись до питань недбалства, «норми» в українській освіті, про яку йшла мова вище, відзначимо, що існують два шляхи утворення та дотримання цієї норми – свідомо та несвідомо поведінка. Свідомо поведінка в недо-

триманні авторства текстів та результатів наукової роботи характеризується використанням результатів роботи інших учених, груп, організацій та презентація їх як власних, при цьому автор розуміє, що така діяльність порушує авторські права та принципи академічної доброчесності. Несвідома поведінка полягає у відсутності знань та навичок застосування принципів академічної доброчесності. Несвідома поведінка притаманна вченим, які не мають досвіду в написанні та презентації результатів наукової роботи, тобто переважно молодим ученим.

Академічна доброчесність – це моральний кодекс та етичні правила цивілізованого наукового й освітнього співтовариства. Поняття академічної доброчесності включає в себе такі цінності, як запобігання шахрайству, фальшуванню та плагіату; підтримка академічних стандартів; чесність і ретельність у дослідженнях та науковому видавництві.

Академічна культура: поняття, функції, складові

Академічна культура – сукупність способів і методів діяльності університетської спільноти, її системна інтегрована якість, що відбиває досягнутий рівень розвитку. Вона виступає як сукупність соціальних норм і цінностей освітньої і наукової діяльності університету.

Академічна культура безпосередньо пов'язана з діяльністю вищого навчального закладу, його професійною практичною спрямованістю, навчальною діяльністю, науково-дослідною діяльністю, специфікою організації та управління навчальним процесом у вищому навчальному закладі, а також особливостями (віковими, соціальними, психологічними) викладачів і студентів як об'єктів і суб'єктів навчального процесу.

У структурі академічної культури виділяємо, зокрема, аксіологічний, мотиваційно-етичний, наративно-цифровий,

праксеологічний та поведінково-інтерактивний компоненти, кожний з яких характеризується певним змістовим наповненням і знаходить відображення в культурі розумової праці, академічному дискурсі, етичній культурі, культурі академічного читання, академічного письма, академічної грамотності, академічної риторики та ін.

Аксіологічний, мотиваційно-етичний компоненти академічної культури охоплюють морально-етичні цінності педагогічної професії (професійний обов'язок, соціальна відповідальність, академічна честь, повага до іншої людини), етичні принципи педагога-дослідника у здійсненні дослідницької діяльності, академічної комунікації на суб'єкт-суб'єктній, гуманістичній основі.

Наративно-цифровий компонент знаходить вираження в уміннях логічно вибудовувати та представляти дані з використанням цифрових пристроїв, спеціалізованих програмних засобів і віртуальних платформ для створення інформаційних моделей об'єктів та процесів реального світу; графічних образів, аудіо, відео; відповідально, з урахуванням етичних, суспільних, культурних і правових норм оперувати інформаційними та комунікаційними технологіями як творець та (або) споживач.

Праксеологічний та поведінково-інтерактивний компоненти характеризують ступінь реалізації засвоєних цінностей, норм, знань у ситуаціях професійного спілкування, охоплюють уміння і навички, що ґрунтуються на критичному мисленні, володінні комунікативною технікою, вербальною та невербальною (манера говорити, жести, міміка, пантоміміка) взаємодією і знаходять прояв, зокрема, в академічній грамотності.

Основні риси академічної культури:

- культура навчання в університеті, етичні цінності, традиції, норми, правила проведення наукового дослідження;

- наукова мовна культура, професійна субкультура наукового співтовариства;
- соціальна, моральна відповідальність за процес і результати дослідження, що формується в культурно-освітньому просторі вищого навчального закладу.

Академічна культура може виконувати низку функцій. Зазначимо, що поняття «функція» є близьким до терміна «мета».

Серед функцій академічної культури М.М. Закович виділяє:

- 1) пізнавальну;
- 2) інформативну;
- 3) світоглядну;
- 4) комунікативну;
- 5) регулятивну;
- 6) аксіологічну;
- 7) виховну.

Пізнавальна функція виражається у фіксації результатів пізнання навколишнього світу, наукового, ціннісного та художнього його відображення і передбачає різні форми пізнавальної діяльності; людина пізнає також сама себе, свої суспільні потреби, інтереси, свої особливості і місце в суспільстві.

Інформативна функція уможливорює розуміння сутності академічної культури (це пряме і непряме спілкування, засвоєння культурної спадщини, розвиток членів спільноти, їх інтелектуальне та духовне збагачення).

Світоглядна функція забезпечує єдність пізнавальних, емоційно-чуттєвих, оцінкових, вольових елементів свідомості в соціокультурному вимірі.

Комунікативна функція пов'язана з інформативною і виявляється через безпосереднє й опосередковане спілкування. Безпосереднє спілкування – це пряме засвоєння

надбань культури, опосередковане реалізується через за-
своєння культурної спадщини. У процесі академічної ко-
мунікації відбувається ідентифікація вченого (виступи на
конференціях, резюме, список наукових праць, офіційна
веб-сторінка тощо).

Регулятивна функція проявляється через символіку,
певну знакову систему (правила етикету, різні знаки уваги,
традиції тощо).

Аксіологічна, або оціночна, ціннісна функція
формує в людини певні ціннісні орієнтири й потреби.

До основних цінностей академічної культури віднесено:

- інтелектуальну свободу і соціальну відповідальність;
- моральну відповідальність самостійних дослідників і вчених не тільки за процес дослідження (вибір теми, методи і порядність), але і за його результати;
- прагнення окремих наукових об'єднань до співпраці у світовому масштабі;
- право вчених вільно висловлювати свої думки про наукові та етичні аспекти дослідницьких проєктів та їх результатів, право також уникати участі в проєктах, які суперечать їх переконанням, цінностям;
- самоцінність інтелектуальної роботи незалежно від термінів одержання результатів.

Отже, академічна культура включає в себе усвідомлен-
ня кожним членом університетської спільноти – виклада-
чем, студентом, адміністративним працівником – свого
місця і обов'язків у загальному функціонуванні ЗВО;
цінностей і норм поведінки; звичаїв та ділової практики;
правил корпоративної культури; трудової і ділової етики.

Академічна нечесність та методи її запобігання

Зазначимо, що академічну чесність дослідники розгля-
дають як складову академічної культури. Прояви академіч-
ної нечесності можна розділити на дві групи: нечесність

в освітній діяльності та нечесність у науковій діяльності. Проте такий поділ є доволі умовним, адже в сучасних умовах освітня діяльність, особливо у вищій школі, нерозривно пов'язана з науковою.

Основні форми проявів академічної нечесності:

1. Плагіат, тобто навмисне чи усвідомлене оприлюднення (опублікування) повністю або частково чужого твору (тексту або ідей) під іменем особи, яка не є автором цього твору, без належного оформлення посилань. Про плагіат у нас буде окрема тема і розмова.

2. Списування відповідей у іншої особи під час складання будь-якого виду підсумкового або поточного контролю (іспиту, тесту тощо) є проявом нечесності, який має стосунок здебільшого до освітнього процесу.

3. Придбання в інших осіб чи організацій з наступним поданням як власних результатів навчальної та наукової діяльності (звітів, рефератів, контрольних, розрахункових, курсових, дипломних та магістерських робіт, есе, статей, монографій, навчальних посібників тощо).

4. Академічне шахрайство, яке може набувати таких форм:

- підтасовування, фальсифікація пунктів бібліографії зазвичай виявляється у формі посилання на джерела, які не використовувалися в роботі;
- підтасовування, фальсифікація самих результатів наукових досліджень, тобто подання емпіричних даних, які відрізняються від дійсно отриманих з метою підтвердження власних теоретичних побудов або й фабрикація даних чи результатів, тобто отримання або оприлюднення результатів досліджень без проведення самого дослідження (експерименту, вимірювань тощо);
- симуляція погіршення стану здоров'я, хвороби з метою уникнення контрольних заходів є проявом недобро-

чесності, який часто підкріплюється фіктивними лікарськими довідками, отриманими незаконним способом;

- використання під час контрольних заходів заборонених технічних засобів (мікронавушників, телефонів, смартфонів, планшетів тощо);

- підробка підписів в офіційних документах (залікових книжках, актах, звітах, угодах тощо);

- проходження процедур контролю знань підставними особами;

- здавання або репрезентація різними особами робіт з однаковим змістом як результату навчальної чи наукової діяльності;

- написання не своїх варіантів завдань на контрольних заходах;

- використання системи прихованих сигналів (звукових, жестових та ін.) під час виконання групових контрольних заходів, тестів тощо з однаковими варіантами;

- отримання несанкціонованої допомоги під час виконання тих завдань, які передбачають самостійне виконання.

5. Надання відгуків або рецензій на наукові або навчальні роботи без належного проведення їх експертизи.

6. Недобросовісна конкуренція між особами, що здобувають освіту, або поміж науковцями іноді призводить до такого феномену, як завдання шкоди, псування, саботаж навчальної або дослідницької роботи інших осіб (псування, знищення цифрових файлів, паперових матеріалів тощо).

7. Включення до списку авторів наукових, навчальних видань або виконавців проєкту осіб, які не брали участь у підготовці (написанні) та отриманні наукових результатів.

8. Отримання або пропонування неправомірних винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг у навчальній, дослідницькій чи трудовій діяльності.

9. Примусові благодійні внески та примусова праця – примушування студентів сплачувати гроші чи виконувати

певну роботу під загрозою зумисно завдати шкоди інтересам та правам студента у навчанні, побуті чи інших питаннях.

10. Конфлікт інтересів – реальна та потенційна суперечність між особистими майновими, немайновими інтересами особи чи близьких їй осіб та її повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй повноважень.

11. Непотизм (надання родичам або знайомим посад незалежно від їхніх професійних здібностей) та перевищення повноважень – використання родинних зв'язків чи службового становища для отримання переваг у навчальній, позанавчальній, науковій або адміністративній сфері.

Методи запобігання академічної нечесності найбільш поширені у практиці західних навчальних закладів.

Західний досвід покарання за нечесність: від перездачі іспиту, перепрослуховування курсу і переписування роботи до виключення з університету.

Коротко зупинимось на спільних рисах, притаманних документам, що запобігають порушенням академічної чесності. Так, за дослідженнями вітчизняних науковців реалізація політики забезпечення академічної чесності у вищій освіті США передбачає: чітку ідентифікацію її порушень; комплекс процедур її попередження; фіксацію порушень; розгляд порушення; визначення виховних та дисциплінарних санкцій.

Санкції виховні: відвідування спеціальних занять (тренінгів), підготовка есе на тему встановлених стандартів освітньої чи наукової роботи; повторне вивчення курсу та інше.

Дисциплінарні: відсторонення від занять на певний період; відрахування із числа студентів; проведення додаткової перевірки всіх робіт авторства порушника та ін.

До порушника може бути застосована низка інших санкцій: попередження і виконання/переписування роботи зі зміною теми/варіанта; зменшення оцінки на екзамені на одиницю або навіть до нуля; реєстрація порушення і проходження порушником спеціально розробленого навчального курсу, спрямованого на попередження плагіату; рекомендація тимчасового звільнення студента з університету; рекомендація для відрахування студента з університету.

Більш детальна інформація подана в рекомендованих джерелах.

Етичний кодекс ученого

Метою Етичного кодексу вченого України є утвердження в науковому співтоваристві етичних принципів і свідоме їх дотримання науковцями та викладачами у своїй роботі. Він *регулює* відносини науковців між собою та із суспільством, встановлює основні засади для оцінки вченими власної роботи та діяльності колег з моральної точки зору. Викладені у ньому принципи повинні слугувати основою для етичного виховання молодих науковців.

Основним завданням Етичного кодексу є надання пріоритету моральним вимірам науки та громадській відповідальності співтовариства вчених і кожного вченого зокрема. Проблема особистої відповідальності вченого набула особливого значення у зв'язку з тим, що суспільні інститути не встигають за стрімкими темпами розвитку науки і технологій.

В усьому світі етичні кодекси базуються на розумінні того, що існуюча практика у сфері науки сприяє довірі в науковому середовищі та між ним і суспільством, що є необхідною умовою розвитку науки. Вчені повинні бути впевнені в надійності результатів роботи своїх колег. У свою чергу, суспільство має бути впевненим у чесності науковців та достовірності результатів їх досліджень. На

жаль, останнім часом у багатьох країнах спостерігаються серйозні порушення етики, що ставить під загрозу авторитет науки та довіру суспільства до вчених. Щоб унеможливити такий розвиток подій в Україні, необхідно, щоб усі науковці усвідомлювали важливість високоетичної поведінки, власну відповідальність за формування громадської думки щодо науки.

Кодекс визначає загальноприйняті світовою спільнотою стандарти здійснення освітньо-наукової діяльності здобувачами вищої освіти, а також педагогічними, науково-педагогічними, науковими та іншими категоріями співробітників Університету з дотриманням при цьому основних моральних і правових норм академічної поведінки. Кодекс базується на основних принципах академічної доброчесності: законності, чесності та порядності, взаємної довіри, компетентності й професіоналізму, відповідальності, партнерства і взаємодопомоги, взаємоповаги та прозорості.

Кодекс академічної доброчесності та корпоративної культури Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова розміщено на сайті університету за посиланням <http://www.nuos.edu.ua/studentu/polozhennya-nuk/>

Бухарестська декларація етичних принципів вищої освіти

Декларація була покликана визначити основні тенденції вищої освіти в європейському регіоні та викласти основні принципи їх етичного регулювання. Також Декларація визначила місію університету в умовах «суспільства знань», показала модуси трансформації традиційних уявлень про місце і роль університету як суспільної інституції.

Отже, найважливішими цінностями і принципами є такі:

1. Академічний етос, культура і співтовариство, де академічний етос заснований на принципах поваги гідності

і фізичної, і психічної недоторканності людей, навчанні протягом усього життя розвитку знання і підвищення його якості, залученні до освіти, участі в демократичному процесі, активної громадської позиції та рівності.

2. Академічна сумлінність у процесі викладання і навчання.

Цінності й норми академічної сумлінності складають основу для розвитку знань, забезпечення якості освіти і підготовки студентів як відповідальних громадян і кваліфікованих фахівців. Ключовими цінностями сумлінного академічного співтовариства є чесність, довіра, прямота, повага, відповідальність і підзвітність.

3. Демократичне й етичне керівництво і менеджмент.

Академічні діячі, студенти і працівники повинні стежити за тим, щоб залучення додаткових прибутків не завдало шкоди якості викладання і проведення досліджень та рівню інтелектуальних стандартів. Реформи в керівництві і менеджменті установ вищої освіти варто спрямувати на встановлення належного балансу між заохоченням проведення ефективного керівництва членів академічного співтовариства (студентів, викладачів, дослідників і керівників) у процесі ухвалення рішень.

4. Дослідження, засновані на академічній чесності й соціальному реагуванні. Інтелектуальна свобода і соціальна відповідальність – ключові цінності науково-дослідної діяльності, які необхідно поважати і пропагувати.

5. Самостійні дослідники і групи вчених несуть моральну відповідальність не тільки за процес досліджень (вибір теми, методи і сумлінність), але й за його результати. Тому вони повинні розробити і неухильно дотримуватись кодексів етичних норм, що регулюють науково-дослідну діяльність.

6. Будь-який поведінковий кодекс у галузі наукових досліджень має містити як стандарти, так і процедури їх практичного втілення, що дасть змогу уникнути поверховості, беззмістовності, лицемірства, корупції та безкарності.

7. Окремі наукові товариства мають прагнути до співпраці у світовому масштабі й розвивати інтелектуальну і моральну солідарність, засновану на цінностях світової культури.

8. Академічні працівники та дослідники, всі разом і кожний окремо, зобов'язані й мають право: 1) вільно висловлювати свою думку про наукові й етичні аспекти дослідних проєктів та їхні результати, 2) відсторонюватися від участі в проєктах, що суперечать їх переконанням і совісті.

Поняття і терміни

Академічна доброчесність, академічна культура, форми проявів академічної нечесності, академічне шахрайство, конфлікт інтересів, непотизм, методи запобігання академічної нечесності, виховні та дисциплінарні санкції, Етичний кодекс ученого, завдання Етичного кодексу, мета Етичного кодексу вченого України, найважливіші цінності і принципи Бухарестської декларації етичних принципів вищої освіти.

Питання до теми

1. Що розуміється під поняттям «академічна доброчесність»?
2. Чому академічна доброчесність є запорукою якісної вищої освіти?
3. Які суттєві розрізняючі проблеми в освіті України і США відзначають дослідники?
4. Що включає в себе поняття «академічна культура»?
5. Які є функції і складові академічної культури?
6. Що таке академічна нечесність?

7. Які існують методи запобігання академічній нечесності?

8. Що таке Етичний кодекс ученого?

9. Які основні засади Бухарестської декларації етичних принципів вищої освіти?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Практичне заняття 1. Шляхи забезпечення академічної доброчесності у вищих навчальних закладах України.

Завдання 1. Проаналізуйте Кодекс академічної доброчесності та корпоративної культури Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, який розміщено на сайті університету за посиланням <http://www.nuos.edu.ua/studentu/polozhennya-nuk/>

Надайте відповіді на наступні питання:

1) Якими моральними принципами мають керуватися члени університетської громади відповідно до Кодексу?

2) Як у Кодексі визначається поняття «академічна чесність»?

3) Що є неприйнятним для студентів і працівників Університету?

Завдання 2. Ознайомтеся з Положеннями про комісію з академічної доброчесності та університетську Комісію з етики й управління конфліктами у Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова за посиланням <https://nuos.edu.ua/studentu/polozhennya-nuk/>

Надайте відповіді на наступні питання:

1) Наведіть характеристику принципів Кодексу Честі.

2) Які права та обов'язки студентів висвітлено у Кодексі?

3) У чому полягає сутність «академічної свободи» студента?

Завдання 3. Здійсніть огляд Положення про запобігання та виявлення плагіату у навчальній та науково-дослідній роботі учасників освітнього процесу та науковців НУК за посиланням <https://nuos.edu.ua/studentu/polozhennya-nuk/>

Надайте відповіді на наступні питання:

1) Які цінності та принципи етики й академічної доброчесності розкрито у Положенні?

2) Якими є основні порушення академічної доброчесності та які наслідки цих порушень?

3) Які праці студентів підлягають обов'язковій перевірці на плагіат та яким чином це відбувається?

Завдання 4. Виконайте наукове есе на тему «Академічна доброчесність у ЗВО України: міф чи необхідний інструмент для забезпечення якості?»

Глава 3. Правила використання об'єктів інтелектуальної власності. Авторське право

Інтелектуальна власність. Правила використання об'єктів інтелектуальної власності

Інтелектуальна власність – частина цивільного права, що об'єднує дві сфери прав – промислову власність та авторське право і суміжні права.

Виникнення терміна «інтелектуальна власність» приходить на кінець XVII ст. Він уперше з'явився у французькому законодавстві на базі теорії природного права, яке одержало свій найбільш послідовний розвиток саме в працях французьких філософів-просвітителів (Вольтер, Дідро, Руссо та ін.). Відповідно до цієї теорії право творця будь-якого творчого результату (чи то літературного твору, чи винаходу) є його невід'ємним природним правом, що виникає із самої сутності творчої діяльності та «існує незалежно від визнання цього права державною владою».

14 липня 1967 р. було створено Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ), яка з грудня 1976 р. набула статусу спеціалізованої установи Організації Об'єднаних Націй.

Всесвітня організація інтелектуальної власності у поняття інтелектуальної власності включає:

1) промислову власність, яка, головним чином, охоплює винаходи, товарні знаки і промислові зразки;

2) авторське право, яке стосується літературних, музичних, художніх, фотографічних і аудіовізуальних творів.

Нині поняття інтелектуальної власності включає в себе значно більше результатів інтелектуальної діяльності. Коло об'єктів інтелектуальної власності сьогодні можна поділити на три основні групи:

- перша – це результати наукової, літературної і художньої творчості, які охороняються авторським правом і суміжними правами;

- друга – результати науково-технічної творчості, що охороняються патентним правом або, точніше сказати, правом промислової власності;

- третю групу складають засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, які прирівняні до результатів інтелектуальної діяльності.

Отже, **інтелектуальна власність** – це результати творчої діяльності. Її об'єктом, проте, є не матеріальні носії, в яких реалізовані результати творчості, а саме ті ідеї, думки, міркування, образи, символи тощо, які реалізуються чи втілюються у певних матеріальних носіях. Це специфічна особливість інтелектуальної власності – її об'єктами є нематеріальні речі, а саме безтілесні ідеї тощо. Проте не будь-які ідеї, а лише такі, що можуть бути втілені в матеріальних носіях, тобто їх автори повідомляють, як ту чи іншу ідею можна втілити та використати, або вона вже

втілена в науковому, літературному чи художньому творі. Це одна із ознак інтелектуальної власності, яка відрізняє її від звичайної власності. Ті ідеї, що містять результати науково-технічної творчості та претендують на визнання об'єктом промислової власності, мають бути кваліфіковані як такі уповноваженими на це державними органами. Яким би він не був – він є об'єктом власності його творця. Наприклад, автор розробив якусь технічну пропозицію, спрямовану на удосконалення певного технологічного процесу, і подав її до Державного департаменту інтелектуальної власності як винахід. У результаті науково-технічної експертизи цю пропозицію винаходом не визнано. Проте вона не перестала бути об'єктом власності її творця.

У Статті 420 Цивільного кодексу України «Об'єкти права інтелектуальної власності» об'єктами права інтелектуальної власності визнано:

- літературні та художні твори;
- комп'ютерні програми;
- компіляції даних (бази даних);
- виконання;
- фонограми, відеограми, передачі (програми) організації мовлення;
- наукові відкриття;
- винаходи, корисні моделі, промислові зразки;
- компоновання (топографії) інтегральних мікросхем;
- раціоналізаторські пропозиції;
- сорти рослин, породи тварин;
- комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення;
- комерційні таємниці.

Суттєвим є включення до переліку об'єктів інтелектуальної власності наукового відкриття. Автор наукового відкриття має право надавати науковому відкриттю своє ім'я

або спеціальну назву. Право на наукове відкриття засвідчується дипломом та охороняється у порядку, встановленому законом (ст. 457 ЦК).

Законодавча база щодо захисту прав інтелектуальної власності

Становлення національного законодавства про інтелектуальну власність стало можливим із набуттям Україною незалежності. Цьому сприяло прийняття Верховною Радою Декларації про державний суверенітет України, якою було проголошено, що Україна самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах. Відповідно до цієї Декларації весь економічний та науково-технічний потенціал, створений на території України, проголошується власністю народу, матеріальною основою суверенітету України і використовується з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб громадян України. Декларацію було прийнято Верховною Радою 16 липня 1990 р.

У серпні 1990 р. Верховна Рада прийняла Закон «Про економічну самостійність Української РСР». У ньому було задекларовано, що весь економічний, науковий і технічний потенціал, розташований на території України, складає власність народу України і є основою її економічної самостійності.

24 серпня 1991 р. Верховна Рада України підписала Акт проголошення незалежності України та створення самостійної держави – України. Завдяки цьому було закладено основу створення своєї національної правової системи, у тому числі національного законодавства про інтелектуальну власність.

Законодавство України з питань інтелектуальної власності базується на Конституції України, Цивільному кодексі України та законах України стосовно правової охорони об'єктів інтелектуальної власності.

Система органів управління в сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні

2020 рік охарактеризувався змінами в структурі державної системи правової охорони інтелектуальної власності. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від 16.06.2020 № 703-IX (далі – Закон) утворив Національний орган інтелектуальної власності (НОІВ).

Законом встановлена юридична конструкція, згідно з якою НОІВ є статусом, а не юридичною особою: функції НОІВ виконує юридична особа публічного права. При цьому Закон розмежував юридичних осіб публічного права у даній сфері:

центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінекономіки);

НОІВ – функції якого виконує юридична особа публічного права, яка не є органом влади, проте є юридичною особою (організація), яка за майновою ознакою належить державі (держава).

13 жовтня 2020 року Уряд прийняв розпорядження «Про Національний орган інтелектуальної власності», яким визначив, що державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (далі – Укрпатент) виконує функції НОІВ.

Наведена вище модель не є новою для сфери інтелектуальної власності. Мінекономіки наказом від 18.05.2017 № 730 «Деякі питання організації діяльності у сфері інтелектуальної власності» уповноважило державне підприємство Укрпатент виконувати функції:

- закладу експертизи, передбачені спеціальними законами у сфері інтелектуальної власності;

- «відомства, що отримує», передбачені Договором про патентну кооперацію;

- «Національного відомства», передбачені Мадридською угодою про міжнародну реєстрацію знаків та Протоколом до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків;

- «Національного відомства» та «Відомства», передбачені Гаазьким і Женевським актами Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків.

Згідно з Угодою між Мінекономіки та Міжнародним бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності Укрпатент виконує функції Міжнародного пошукового органу та Органу міжнародної попередньої експертизи відповідно до Договору про патентну кооперацію.

Законом передбачено колегіальні органи НОІВ, які діятимуть в Укрпатенті:

Апеляційна палата – до повноважень якої відносяться питання з розгляду заперечень проти рішень щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, заяв про визнання прав на об'єкти інтелектуальної власності недійсними, заяв про визнання торговельної марки добре відомою в Україні;

Комісія щодо погодження питань про внесення позначення, що містить офіційну назву держави «Україна», до знака для товарів і послуг;

Атестаційна комісія, яка опікуватиметься питаннями атестації осіб, що висловили намір набути право на зайняття діяльністю патентного повіреного;

Апеляційна комісія, яка з розглядатиме скарги кандидатів у патентні повірені на рішення атестаційної комісії та скарги на дії патентних повірених.

Закон визначив, що Мінекономіки здійснює функції з:

- нормативно-правового регулювання;
- визначення пріоритетних напрямів розвитку сфери;

- координації із органами у процесі формування та реалізації державної політики;
- розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства;
- міжнародного співробітництва, укладення міжнародних договорів, забезпечення виконання міжнародних програм та реалізації проєктів;
- забезпечення виконання зобов'язань, що випливають із членства України в міжнародних організаціях;
- контролю за НОІВ тощо.

НОІВ забезпечує:

- приймання заявок, проведення їх експертизи, прийняття рішень щодо них;
- здійснення державної реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності та видачу охоронних документів (патентів та свідоцтв);
- визнання прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки недійсними;
- опублікування офіційних відомостей, ведення державних реєстрів, внесення до них відомостей, надання витягів та виписок;
- здійснення міжнародного співробітництва;
- здійснення підготовки, атестації та реєстрації патентних повірених;
- ведення Державного реєстру патентних повірених;
- надання роз'яснень щодо реалізації державної політики у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- інформаційну та видавничу діяльність у цій сфері;
- узагальнення національної та міжнародної практики застосування законодавства у цій сфері, розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства;
- затвердження методичних рекомендацій щодо проведення експертизи заявок та державної реєстрації;

- підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів державної системи правової охорони інтелектуальної власності;
- інші функції та повноваження, передбачені Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами України, статутом.

Слід також звернути увагу на те, що Закон наділив НОІВ функціями щодо охорони об'єктів авторського права. Укрпатент, як НОІВ, розпочав виконувати такі функції, а на офіційному веб-сайті утворено розділ «Авторське право»: <https://ukrpatent.org/uk>.

У розділі «Об'єкти промислової власності» розміщено інформацію про організацію виконання повноважень НОІВ у сфері охорони прав на торговельні марки, промислові зразки, винаходи, корисні моделі, географічні зазначення в умовах воєнного стану. <https://ukrpatent.org/atachs/PV-v-umovah-voyennogo-stanu-03052022.pdf>

Авторське право. Об'єкти авторського права

Авторське право в об'єктивному сенсі є сукупністю норм цивільного права та інформаційного права, що регулюють відносини за визнанням авторства та охорони творів науки, літератури і мистецтва, встановлюють режим їх використання, наділяють їх авторів немайновими і майновими правами, захищають права авторів та інших правовласників. У суб'єктивному сенсі авторське право – ті майнові та особисті немайнові права, що належать особам, які створили твори науки, літератури і мистецтва.

Відповідно, **авторські права** – це набір суб'єктивних виключних прав, які дозволяють авторам літературних, мистецьких та наукових творів отримати соціальні блага від результатів своєї творчої діяльності.

Регулює і визначає об'єкти Закон України «Про авторське право і суміжні права».

Об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, виражені в будь-якій об'єктивній формі. Твір – це результат творчої праці, комплекс ідей, образів, поглядів тощо. При цьому твір визнається об'єктом правової охорони незалежно від його призначення, художнього рівня, а також змісту і способу його вираження. Для надання правової охорони не має значення, чи твір опублікований, чи ще не опублікований – важливо, щоб він був виражений у певній об'єктивній формі. Форма вираження твору може бути усна, письмова, звуко- чи відеозапис, зображення, об'ємно-просторова тощо. Розвиток науки і техніки породжує все нові форми вираження твору. Чинне законодавство не містить повного переліку об'єктів авторського права, оскільки життя у своєму розвитку може породжувати все нові й нові форми об'єктивного вираження творчої діяльності людей.

Творчою діяльністю прийнято вважати індивідуальну чи колективну творчість професійних працівників, результатом якої є твір чи його інтерпретація, що мають культурно-мистецьку цінність (Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7 жовтня 1997 р.). З таким визначенням важко погодитися, адже об'єкт авторського права може створити і непрофесійний працівник. Але важливо зазначити те, що об'єктом авторського права може бути твір або його інтерпретація.

Отже, об'єктом авторського права може бути не будь-який твір, а лише той, що має певні, встановлені законом, ознаки:

- а) творчий характер;
- б) вираження у будь-якій об'єктивній формі.

Також твір має володіти культурно-історичною унікальністю, бути оригінальним.

Об'єктом авторського права може бути лише твір, що є результатом творчої праці. Якщо яесь творення

не є результатом творчої праці, то така робота не може бути визнана твором і, отже, об'єктом авторського права. Не вважається об'єктом авторського права суто технічна робота (наприклад, передрук на друкарській машинці чи набір на комп'ютері чужого твору або навіть його літературна обробка – редагування, коректура тощо).

Види об'єктів авторського права

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 8) об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме:

1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо);

2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;

3) комп'ютерні програми;

4) бази даних;

5) музичні твори з текстом і без тексту;

6) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;

7) аудіовізуальні твори;

8) твори образотворчого мистецтва;

9) твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;

10) фотографічні твори, в тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;

11) твори ужиткового мистецтва, в тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо;

12) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;

13) сценічні обробки творів, зазначених у пункті 1 цієї частини, та обробки фольклору, придатні для сценічного показу;

14) похідні твори;

15) збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;

16) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;

17) інші твори.

Поняття і терміни

Авторські права, об'єкти авторського права, творча діяльність, промислова власність, інтелектуальна власність, об'єкти права інтелектуальної власності, структури органів регулювання охорони інтелектуальної власності, недержавні інституції, творчі спілки.

Питання до теми

- 1) Що Ви розумієте під поняттям «авторське право»?
- 2) Що виступає об'єктом авторського права?
- 3) Що Ви розумієте під терміном «право інтелектуальної власності»?
- 4) Яка система органів інтелектуальної власності в Україні?
- 5) Що належить до об'єктів інтелектуальної власності?
- 6) Яка існує система органів управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні?

Глава 4. Плагіат. Протидія плагіату

Поняття плагіату в Україні та світі. Види плагіату

Академічний словник української мови дає таке визначення поняття «плагіат»: «**Плагіат** – привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання в своїх працях чужого твору без посилання на автора».

Згідно з Законом України «Про вищу освіту» 6 у ст. 69 **академічним плагіатом** визначається оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання.

Головною особливістю академічного плагіату є його функціонування в академічній, тобто науково-освітній сфері. Однак у процесі створення академічного тексту, для обґрунтування і вивчення проблеми, є потреба у вивченні наукової спадщини, цитуванні, посиланні тощо, тож необхідність запозичень певною мірою міститься у самій природі наукового пізнання.

У зв'язку з цим академічне середовище впровадило певні межі і правила використання інформації, здобутої шляхом опрацювання наукової літератури. У науково-освітніх колах сформувалась відповідна професійна етика, порушення якої вважається академічною недоброчесністю, про що мова йшла раніше. У різних країнах упродовж років склалися цілі системи щодо плагіату, методів його запобігання і покарання.

Політика протидії плагіату активізувалася останні 5–7 років, у липні 2017 року було затверджено Положен-

ня про Національний репозитарій академічних текстів, в якому визначено поняття академічного тексту і структури репозитарію. Відповідно до затвердженого Регламенту роботи Національного репозитарію академічних текстів (2018 р.) Ресурси Національного репозитарію є допоміжним засобом для перевірки академічних текстів на наявність збігів текстових (літерних і цифрових символів) та графічних фрагментів і проведення експертизи на плагіат, у тому числі – академічний. Призначення Національного репозитарію – зробити максимально доступною для суспільства наукову інформацію України і світу, що сприятиме розвитку освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, шляхом поліпшення доступу до академічних текстів та сприяння академічній доброчесності.

Швеція – єдина країна-член ЄС, що включила правила реагування на академічні зловживання і плагіат у національне законодавство.

Найбільш поширені види плагіату:

1. **Дослівний плагіат**, тобто переписування першоджерела без змін і посилання.

2. **Мозаїчний плагіат**. Його суть полягає у компіляції, перефразуванні окремих слів і речень, у результаті чого стає незрозумілим, де чий текст – «мозаїка» свого і чужого.

3. **Неадекватне перефразування** полягає у передачі думки словами автора без взяття їх у лапки.

4. **Відсутність посилань на прямі цитати**.

5. **Згадування джерела без посилання** полягає у згадуванні про цитованість без безпосередньої вказівки на автора чи джерело.

6. **Рерайт** – суть його у додаванні до чужого матеріалу без дозволу автора додаткової інформації.

7. **Створення суміші власного та запозиченого тексту** без належного цитування джерел. Компіляція – укладання з кількох чужих матеріалів свого та редагування

без дозволу – смислова, стилістична, граматична правка й скорочення чужого матеріалу.

8. **Копіювання чужої наукової роботи** чи декількох робіт, та оприлюднення результату під своїм ім'ям.

9. **Списування письмових робіт** інших студентів, науковців.

10. **Фальсифікація** – вигадування тих чи інших, наприклад, статистичних показників з подальшим вказуванням їх як власної роботи.

11. **Реплікація** полягає у повторному поданні однієї й тієї ж роботи більше одного разу на оцінювання з метою отримання копій (своєрідне «тиражування» інформації без дозволу автора).

12. **Републікація** – повторне чи багаторазове оприлюднення в іншому джерелі чужої інформації під дійсним підписом автора.

Роз'яснення щодо питань меж академічного плагіату, уточнення щодо деяких видів плагіату дають науковці «Методичних рекомендацій для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності».

Академічний плагіат не варто ототожнювати з порушенням авторського права як різновидом права інтелектуальної власності. Ці порушення мають певну область перетину, але не є тотожними. Зокрема, академічний плагіат розглядається як порушення етичних норм академічної спільноти, а порушення авторського права – як правопорушення, відповідальність за яке встановлюється цивільним кодексом. Публікація під власним ім'ям результатів, отриманих іншими особами, з дозволу осіб, яким належить майнове право на продукт, не є порушенням авторського права, але є академічним плагіатом. Авторське право має обмежений термін дії. Після закінчення цього терміну дії дозволяється використання твору без згоди авторів чи їх правонаступників і без виплати відповідної винагороди,

але це не позбавляє необхідності посилатися на авторів. Відсутність належних посилань є основною ознакою академічного плагіату.

Академічний плагіат може стосуватися всіх типів джерел, зокрема: текстів, рисунків, фрагментів музичних творів, математичних виразів та перетворень, програмних кодів тощо. Джерелами академічного плагіату можуть бути опубліковані і неопубліковані книжки, статті, брошури, патенти, тези, рукописи, веб-сайти та інші Інтернет-ресурси, роздаткові матеріали для студентів, роботи інших студентів і т. д.

Академічний плагіат треба відрізнити від помилок цитування. Найбільш типовими помилками цитування є:

- відсутність лапок при використанні текстових фрагментів, що запозичені з інших джерел, за наявності коректного посилання на це джерело;
- посилання на інше джерело;
- неправильне оформлення посилання, що ускладнює пошук джерела.

Помилки цитування зазвичай вважають менш суттєвим порушенням академічної доброчесності. Іноді їх розглядають як різновид академічного плагіату. Іноді є підстави припускати, що помилки цитування зроблено свідомо для обґрунтування авторитетом наведених джерел ідей, думок, числових даних тощо, яких насправді немає в цих джерелах. Також «помилки» можуть бути зумовлені намаганням приховати справжні джерела інформації. Відповідно мова йде про умисний чи неумисний плагіат, але у будь-якому випадку це є порушенням академічної доброчесності.

Дискусійним є питання стосовно правильного цитування перекладів. Існує думка, що дослівний переклад треба оформлювати як цитату, а відсутність лапок є порушенням.

Але не менш обґрунтованою є думка, що переклад завжди вносить певні зміни у розуміння тексту. Тому оформлення навіть дослівного перекладу як цитати може надавати читачам викривлену інформацію стосовно позиції автора оригінального тексту. Вирішенням проблеми може бути надання вільного перекладу з посиланням на джерело. При цьому грубі помилки перекладу, які викривляють думки авторів оригіналу, все одно можуть розглядатися як самостійні порушення академічної етики. Іншими поширеними варіантами вирішення цієї проблеми є наведення оригінального тексту поряд з перекладом, або наведення у дужках мовою оригіналу окремих слів, переклад яких є неоднозначним.

Ще одне дискусійне питання полягає в оцінюванні як плагіату творів, що складаються з фрагментів творів інших авторів, за наявності коректних посилань. Такі праці не можна вважати плагіатом, оскільки вони не містять ключової ознаки – привласнення чужих результатів. Але у більшості випадків (за виключенням окремих видів студентських робіт) вони не відповідають встановленим вимогам чи завданням, зокрема, стосовно наукової новизни, наявності власних результатів, критичного аналізу джерел тощо. Іноді такі роботи містять ознаки інших порушень академічної доброчесності – обману, фальсифікації та/або фабрикації.

Багато питань виникає і стосовно поняття «самоплагіат», адже зустрічаються випадки часткового чи повного відтворення академічних текстів у різних джерелах як науковцями, так і студентами. Зважаючи на визначення академічного плагіату, в даному випадку мова йде про порушення академічної етики і оприлюднення вже відомих наукових результатів як нових.

Головними причинами виокремлення самоплагіату як виду порушень академічної доброчесності є те, що він:

- знижує довіру суспільства до науки в цілому, а також до наукових результатів окремих осіб та інституцій;
- призводить до отримання необґрунтованих переваг за фактично невиконану роботу; ці переваги можуть полягати в отриманні додаткового фінансування на проведення досліджень, що фактично не виконувалися, підвищенні наукометричних показників автора тощо;
- може порушувати авторські та суміжні права інших фізичних і юридичних осіб, зокрема видавців та співавторів.

Поняття самоплагіату не варто застосовувати до випадків відтворення наукових результатів автора у публікаціях, які не є науковими. Зокрема, до його публікацій у соціальних мережах, ЗМІ, навчальних та науково-популярних виданнях тощо. Але і в цих випадках відсутність посилань на першоджерело може бути ознакою інших видів академічної недоброчесності та/або порушення авторських прав інших осіб.

Поняття самоплагіату також не варто застосовувати у випадках відсутності посилань на інформацію з наукових результатів автора в ненаукових джерелах, зокрема в соціальних мережах, ЗМІ, навчальних та науково-популярних виданнях. Посилання на такі джерела часто вважають у науковій літературі неприйнятними. Крім того, такі публікації часто містять попередні результати, які не можуть ще розглядатися як наукові.

Типовими прикладами самоплагіату є:

- дуплікація публікацій – публікація однієї і тієї самої наукової роботи (цілком або з несуттєвими змінами) в декількох виданнях, а також повторна публікація (цілком або з несуттєвими змінами) раніше оприлюднених статей, монографій, інших наукових робіт як нових наукових робіт;

- дублювання наукових результатів – публікація одних і тих самих наукових результатів, у різних статтях, монографіях, інших наукових працях як нових результатів, які публікуються вперше;
- подання у звітах з виконання наукових проєктів результатів, що містилися у попередніх роботах, як отриманих при виконанні відповідного проєкту;
- агрегування чи доповнення даних – суміщення старих і нових даних без їх чіткої ідентифікації з відповідними посиланнями на попередні публікації;
- дезагрегування даних – публікація частини раніше опублікованих даних без посилання на попередню публікацію;
- повторний аналіз раніше опублікованих даних без посилання на попередню публікацію цих даних та раніше виконаного їх аналізу.

Істотною проблемою для ідентифікації самоплагіату є некоректне визначення поняття «науковий результат» у чинному Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність». При аналізі наукових праць на предмет наявності самоплагіату варто виходити з норми Закону (стаття 1, пункт 22), що науковий результат – це «нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень», а не з наступних формулювань стосовно форм існування наукового результату.

Закон України «Про освіту» визначає поняття самоплагіату лише для наукових результатів. Світова практика поширює його і на інші види діяльності, зокрема на результати творчої діяльності.

До самоплагіату не належать перевидання (стереотипні чи перероблені та/або доповнені) монографій, підручників, навчальних посібників, інших творів, що містять результати наукової, освітньої або творчої діяльності, в яких наведе-

но інформацію про перевидання та/або посилання на перше видання. Також самоплагіатом не є обмежене використання в нових монографіях, підручниках, навчальних посібниках фрагментів раніше опублікованих робіт автора, якщо у новій роботі наведено відповідну інформацію, а обсяг дублювання узгоджений з видавцем та замовниками видання.

Відносно поняття «**фабрикація**» також існують різні тлумачення, так чи інакше вони зводяться до штучного створення наукових даних, що можуть спотворювати результати дослідження. Частіше за все це відбувається коли існуючих даних не достатньо для підтвердження достовірності отриманих результатів.

Поняття **фальсифікації** полягає у тому, що автори вносять зміни до результатів досліджень або приховують окремі результати з метою позбавлення від даних, що спростовують або не підтверджують гіпотези, які вони захищають, висновки, які вони роблять, тощо.

Фальсифікація може стосуватися неповного або свідомо викривленого опису методик дослідження з метою приховування:

- виявлених авторами методичних помилок;
- використання застарілого або непридатного для досліджень обладнання;
- застосування непридатних для цілей дослідження алгоритмів та програмного забезпечення;
- інших хиб, що могли вплинути на достовірність, точність і надійність представлених результатів.

Фальсифікацією також є надання неповної або викривленої інформації про апробацію результатів досліджень та розробок.

Найбільш поширеною формою списування є використання друкованих і електронних джерел інформації при

виконанні письмових робіт, зокрема екзаменаційних та контрольних робіт, без дозволу викладача.

Також до списування може бути зараховано:

- здача або репрезентація різними особами робіт з однаковим змістом як результату власної навчальної діяльності;
- написання чужих варіантів завдань на контрольних заходах;
- використання системи прихованих сигналів (звукових, жестових та ін.) при виконанні групових контрольних заходів з однаковими варіантами;
- несамостійне виконання завдань у випадках, коли не дозволяється отримання допомоги, або незазначення інформації про отриману допомогу, консультації, співпрацю тощо;
- отримання іншої несанкціонованої допомоги при виконанні тих завдань, які передбачають самостійне виконання.

Протидія плагіату

Протидіяти будь-якому явищу, не знаючи причин і умов виникнення та розповсюдження, є доволі складним процесом з нульовим результатом. У процесі вивчення причин Східноукраїнським Фондом соціальних досліджень було проведено низку опитувань щодо питань плагіату. Тож найбільш виразними причинами розповсюдження плагіату студенти називають:

1. Необхідність виконання великого обсягу письмових робіт протягом навчального семестру/року.
2. Повторюваність/неактуальність тем письмових робіт/розрив між темами та сучасними/актуальними/цікавими потребами.
3. Відсутність практичного застосування (перспективи застосування) результатів робіт.

4. Відсутність розуміння необхідності та мети написання письмових робіт (непрофільні, нецікаві, застарілі предмети).

5. Узвичасні дії, що пов'язані з умовами підготовки письмових робіт у середній школі.

6. Ставлення викладачів до плагіату (нейтральне або відверте потурання).

7. Низький рівень професіоналізму, мотивації та зацікавленості викладачів.

8. Відсутність чітких та універсальних норм щодо оцінки оригінальності текстів, а також її зв'язку з оцінкою письмової роботи.

Маючи список причин, можна сформулювати такі основні засоби протидії плагіату:

1. Урегулювати кількість академічних текстів упродовж курсу навчання, створивши чіткі інструкції щодо їх виконання. Найбільша кількість плагіативних робіт трапляється у випадках, коли предмет не є спеціальним або поставлене завдання було не зрозумілим.

2. У навчальному процесі слід проводити пояснювальну роботу щодо понять академічного шахрайства. Не всі студенти, і навіть викладачі, мають чітке поняття плагіату й академічного шахрайства, його межі і засоби уникнення.

3. Розробити теми, що будуть відповідати вимогам сучасності, мати практичне застосування.

4. Створити умови творчої наукової лабораторії задля всебічного процесу створення цікавих і актуальних завдань для студентів.

5. Упровадити систему поетапної звітності виконання академічних робіт.

6. Перевіряти на плагіат всі письмові академічні тексти, використовуючи програмне забезпечення.

7. Упровадити систему дисциплінарних покарань для уникнення плагіату.

Стосовно цього сервіс пошуку плагіату Unplag провели опитування серед дев'яноста вишів України III–IV рівнів акредитації і з'ясували такі різновиди дисциплінарних покарань:

- відповідно до розробленого положення щодо запобігання і протидії плагіату у ЗВО створено комісію, що вживає різні засоби боротьби;
- за повторний плагіат – відрахування студента;
- адміністративно-виховні заходи або догана;
- вплив на оцінювання захисту;
- робота не зараховується;
- упровадження запобігання плагіату (вибіркова перевірка тексту);
- зміна теми роботи або завдання для доопрацювання роботи;
- недопущення до захисту.

Найбільш дієвими методами є останні два. Однак відомо, що такі методи боротьби частіше всього застосовуються до курсових і кваліфікаційних робіт, однак не завжди до інших, більш уживаних академічних текстів, як реферат, есе, тези, контрольні і самостійні творчі роботи тощо.

Законодавчий аспект

Законодавчий аспект щодо плагіату представлено в основному Законі України «Про освіту», зокрема подано визначення понять академічної доброчесності і видів її порушень, а також у Законі України «Про вищу освіту».

Міністерством освіти і науки України 15.08.18 року з метою належного дотримання цих законів було розроблено рекомендації щодо запобігання академічному плагіату,

ознайомитися зі змістом яких можна за посиланням на сторінках офіційного сайту mon.gov.ua.

Увага! В Науковій бібліотеці НУК підготовлено два випуски веб-навігатора «Програмне забезпечення для перевірки наукових текстів на ознаки плагіату», які представлено на сайті НБ за посиланнями дисципліну «Українська мова (за професійним спрямуванням)». У веб-навігаторах представлено огляд зарубіжного і вітчизняного програмного забезпечення для перевірки наукових текстів на ознаки плагіату.

З метою формування серед університетської спільноти правил академічної доброчесності як основи якості освіти Науковою бібліотекою здійснюється технічна перевірка всіх кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти, наукових робіт, дисертацій на наявність текстових збігів/ідентичності/схожості з іншими текстами з використанням сучасного інтернет-сервісу Антиплагіатної системи Unicheck.

Поняття і терміни

Плагіат, академічний плагіат, види плагіату, дослівний плагіат, мозаїчний плагіат, неадекватне перефразування, відсутність посилань на прямі цитати, згадування джерела без посилання, рерайт, створення суміші власного та запозиченого тексту без належного цитування джерел, компіляція, фальсифікація, реплікація, републікація, причини розповсюдження плагіату, основні засоби протидії плагіату, різновиди дисциплінарних покарань, програми для перевірки тексту на унікальність.

Питання до теми

1. Що називається плагіатом?
2. Які існують різновиди плагіату?

3. Який плагіат називається: дослівним плагіатом, мозаїчним плагіатом, рерайтом, компіляцією, фальсифікацією, реплікацією, републікацією?

4. Які є основні засоби протидії плагіату?

5. Які закони регулюють запобігання академічному шахрайству?

6. Які різновиди дисциплінарних покарань вам знайомі?

7. Які програми для перевірки тексту на унікальність використовуються в освітньому процесі?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Практичне заняття 2. Плагіат: методи виявлення та запобігання

Завдання 1. Підготуйте доповідь на тему «Плагіат у наукових роботах». Результати дослідження доцільно представити у вигляді презентації, використовуючи Power Point.

Завдання 2. Виконайте наукове есе на тему «Подолання плагіату: місія можлива?»

Завдання 3. Підготуйте презентацію на тему «Небезпека плагіату».

Розділ II. АКАДЕМІЧНИЙ ТЕКСТ: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ

Глава 1. Цілісність академічного тексту

Єдність організації тексту і принцип тріади

Визначаючи поняття «текст» і «академічний текст», помітним є розрізнення цих понять у наукових розробках вітчизняних і зарубіжних науковців. Порівнюючи визначення поняття тексту в лінгвістиці, очевидними стають певні спільні риси:

- текстом є мовленнєве утворення чи масив;
- форма тексту – усна і письмова;
- наявність зв'язків: тематичних, логіко-змістових, граматичних, стилістичних;
- текстові притаманна лінійність.

«Текст – це письмове або усне цілісне утворення, що становлячи лінійну послідовність висловлень, об'єднаних тематичними, логічними, смисловими, сюжетно-композиційними та формально-граматичними зв'язками, виступає комунікативною одиницею».

«Текст (від *лат. textum* – тканина, сплетіння, поєднання) – це писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у тематичну і структурну цілісність. Отже, текст виступає обов'язковим складником комунікативного процесу, допомагає фіксувати, зберігати і передавати інформацію в просторі й часі».

«Текст – це закінчене мовленнєве утворення, змістова, структурно-граматична єдність, що об'єктивована в усній або писемній формі, характеризується замкнутістю, зв'язністю, різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку і має певну прагматичну настанову».

Поруч із поняттям «текст», значно ближчим до поняття «академічний текст», стоїть визначення поняття «дискурс», під яким розуміється навіть найменше мовленнєве висловлювання (утворення), що є більшим за фразу, передбачає продукування і відповідно наявність адресата і адресанта, що має на меті вплив на адресата.

На думку сумської дослідниці Сидоренко В.В., дискурс – це поняття більш різнопланове, ніж текст, адже співвідноситься з категоріями логіки, психології, філософії й спрямоване на людину, її досвід, знання, інтелектуальний рівень, спосіб вираження знань про навколишній світ. Під текстом розуміє абстрактну, формальну конструкцію, під дискурсом – різновиди її актуалізації, розглянуті з погляду ментальних процесів у зв'язку з екстралінгвістичними чинниками. Поняття «дискурс» включає і динамічний процес мовної діяльності, що вписана в певний соціальний контекст, і її результат у вигляді тексту.

Ознаками академічного дискурсу дослідники називають такі:

- професійна спрямованість (відповідність текстів і повідомлень вимогам учасників спеціальної комунікації);
- креативність (реалізація творчих можливостей мовної особистості);
- верифікативність (істинність інформації);
- полілогічність (текст як фрагмент професійного полілогу);
- селективність (виокремлення конкретного адресата для інформації);
- замкненість (рівень професійної компетенції мовця як ключ для доступу до інформації);
- нециклічність (максимальна вичерпність у викладі інформації);
- мовна нормативність;
- стилістична розшарованість тощо.

Тож, очевидно, логічніше буде говорити про цілісність і принципи саме такого утворення, а не просто тексту.

Найпростішим принципом організації академічного тексту є принцип тріади. Тріада є класичним логічним прийомом, який використовується з найдавніших часів – недарма три компоненти так часто зустрічаються в прислів'ях, міфах і висловах філософів.

По-перше, тріада легко запам'ятовується. Якщо перерахувати сім предметів і попросити когось повторити їх по пам'яті, то вже невеликої паузи між перерахуванням і проханням повторити буде досить, щоб випробуваний щось забув або переплутав. Три ж компоненти пам'ять витримає легко.

По-друге, тріада допомагає організувати думки логічно в три зручних для самого автора блоки. Наприклад, за ступенем важливості: життя і здоров'я громадян, соціальна захищеність, економічна стабільність; або в причинно-наслідковому порядку: економічна стабільність, соціальна захищеність, життя і здоров'я громадян – все залежить від логіки тексту. Таким чином, тріада допомагає організувати зміст так, щоб читач зміг легко і правильно сприйняти думку автора.

По-третє, як видно з наведених прикладів, логічна організація передбачає не стільки вичленовування трьох компонентів, скільки їх систематизацію, тобто узагальнення та впорядкування.

Практично будь-яку ідею можна при певному зусиллі розкласти на три складових (наприклад, зміст, адресат і призначення наукового тексту), розглянути в трьох аспектах (наприклад, соціальні, економічні та психологічні проблеми медійної революції) або простежити в три етапи (наприклад, розробка проєкту, його реалізація та оцінка ефективності).

Бувають, звичайно, випадки, коли необхідно розглянути чотири, п'ять або навіть сім компонентів. У такому випадку автор повинен відразу поставити читача до відома, що мова піде, наприклад, про п'ять стадій аналізу, причому перерахувати їх в окремому абзаці, а потім представити їх в тексті в тій же послідовності. При цьому йому необхідно буде скористатися відповідними сигналами переходу і починати опис кожної нової стадії з нового абзацу словами типу: «Четвертою / Наступною / Завершальною / Нарешті, останньою стадією аналізу є ...». У цьому випадку читач не зіб'ється і зможе пропустити не цікаві для нього частини тексту, не втрачаючи логіки викладу і загального розуміння тексту.

Однак інколи в академічному тексті неможливо виконати умови тріади за браком третього компоненту. У такому випадку можна скористатися бінарним принципом організації, однак такий текст ні до чого не веде і нічого нового не пропонує. Більше того, така організація тексту в принципі не годиться для цілеспрямованого порівняння. Досліднику важливо зрозуміти, які саме сторони слід порівняти і за якими критеріями. Тоді частин буде стільки, скільки критеріїв (точніше, блоків критеріїв) вибрано, і в кожній частині буде проводитися і порівняння, і протиставлення, і проміжний висновок. Значить, перш ніж братися за текст, потрібно буде виділити критерії, організувати їх переважно в три блоки і впорядкувати за ступенем важливості або в іншій логіці.

Єдність організації тексту і принцип тріади в рівній мірі відноситься до великих і малих текстів, суто наукових і науково-популярних, навчальних.

Глава 2. Моделі академічного тексту. Гамбургер-модель

Переконавшись в ефективності і зручності принципу тріади в організації ідей дослідника, розглянемо його дію

в моделюванні академічного тексту. Така проста метафорична модель уможлиблює, з одного боку, наочно уявити текст як громадський продукт, а з іншого – виявити принципову різницю між тим, що зазвичай пишуть студенти, і тим, що вони повинні писати, якщо хочуть стати справжніми дослідниками.

Отже, уявіть собі гамбургер і, зібравши воєдино всі наявні у вас уявлення про текст, позначте кожен його елемент у термінах академічного письма.

Зверху і знизу гамбургера уявляється булочка, причому розрізана навпіл, що цілком відповідає вступові і висновкам. Саме хлібна частина гамбургера утримує всю страву в цілісності, утворюючи певну рамку. Проте булочка – це не гамбургер, інакше кажучи, вступ і висновок – це не сам по собі текст, а спосіб організації його змісту. Верхня частина булочки часто усипана кунжутом чи просто апетитно виблискує, а значить, уже у вступі треба зацікавити читача.

Основу гамбургера складає м'ясна частина – котлета, і в гамбургері-моделі вона відповідає вашим креативним ідеям, позиції. Якщо їх немає, то немає і наукового (академічного) тексту. Іншими словами, рамка залишиться порожньою.

Однак просто котлета в булочці – теж не гамбургер. Там є ще й гарнір, який робить його смачним і «їстівним». Це підтримка ваших ідей, яка дозволяє читачеві засвоїти зміст. Якщо цих ідей немає, то ніякі факти (статистика, цитати, приклади та ін.) їх не замінять, точно так само як гарнір не може замінити собою м'ясо. Читач замість котлети отримає вінегрет у булочці і, природно, відчує себе обдуреним.

Крім того, симетрія елементів гамбургера-моделі свідчить про те, що вступ і висновок міцно тримають текст.

Вступ повідомляє про те, які саме ідеї і в якому порядку будуть розвиватися автором, а висновок представляє читачеві висновки з цих ідей. Таким чином, у вступі, основній частині й висновках ідеї будуть представлені в одному і тому ж порядку. Наприклад, якщо ідей три, то у вступі вони можуть бути перераховані як три проблеми в певному логічному порядку (наприклад, пріоритетність), потім ці три проблеми будуть розглянуті і вирішені в тій же послідовності в основній частині тексту і, нарешті, узагальнені і представлені у вигляді трьох висновків взаємопов'язано – перший, другий і третій.

Розглянута метафора організації тексту відноситься саме до есе, тобто до навчального науково-дослідного тексту. Есе як академічний, тобто навчальний науковий або науково-дослідний текст. Про його складові мова буде йти у наступних темах.

Центральна модель базового академічного письма

Центральна модель побудови есе, яку можна в схожих варіантах знайти майже в кожному закордонному підручнику з академічного письма, описує так зване п'ятиабзацне есе (five-paragraph essay). Зв'язок цієї моделі з гамбургер-моделлю очевидна, але це вже не метафора і не ілюстрація, а справжня модель тексту. Вона має свої обмеження, оскільки великий академічний текст більший і складніший, зате вона дуже зручна для відпрацювання базових умінь академічного письма і є першим етапом на шляху до написання більш складних і серйозних робіт.

Отже, в основі п'ятиабзацного есе лежить вже знайомий нам принцип тріади: текст складається з трьох частин (вступ, основна частина, висновок), а основна частина складається з трьох абзаців, кожен з яких розвиває один з трьох аспектів основної ідеї у відповідному порядку.

У тому ж порядку основні аспекти ідеї доцільно навести у вступі, і всі три аспекти у вигляді висновків доцільно навести в заключній частині.

Крім того, кожен абзац має схожу структуру: в ньому є головне (вступне) речення, розвиток даного аспекту ідеї (легко здогадатися, що в ідеалі воно повинно спиратися на три факти) і бажано заключне речення, завдання якого – здійснити зв'язний перехід до наступного абзацу й аспекту. Звичайно, це ідеальна структура, і в реальному тексті не завжди все так симетрично та врівноважено.

Також існують певні взаємозв'язки. Легко здогадатися, що ідеї, висловлені в академічному тексті, не виникають нізвідки і не йдуть в нікуди. По-перше, ще до роботи з текстом у автора є деякі знання, уявлення і думки, тобто власна позиція, яка і спонукає його писати, наявні знання і сформована точка зору є результатом опрацьованої інформації. По-друге, письменник не повинен ухилятися від теми і викладу власної позиції, яка пов'язує частини (абзаци) тексту і рухає думку від вступу до висновку. І нарешті, висновки, до яких приходять письменник, мають певну мету за межами тексту. Оскільки це суспільний продукт, то читач повинен винести з нього щось нове, хтось може змінити свою позицію, а крім того, висновок може мати на увазі подальші дії або дослідження – перспективу дослідження.

Риторична тріада

Тепер, коли ми розглянули центральну модель базового академічного письма, корисно звернутися до ще однієї чудової системи, яка демонструє цілісність і цілеспрямованість тексту, але на більш високому рівні риторики і композиції. Ця система охоплює текст у всій його метамовній і мовленнєвій складності і спирається, як ви

здогадалися, на три ключових поняття. Називаються вони фокус, організація і механіка.

Фокус академічного тексту будується за принципом правильного налаштування на предмет. Поставивши перед собою завдання розглянути якусь проблему, ви повинні розуміти, що це за проблема, чому її потрібно розглянути, і чим результат вашого розгляду може бути цікавий або корисний читачам (колегам, професійному співтовариству, вашим однокурсникам). У поле вашого зору обов'язково будуть потрапляти й інші, часом близькі до предмету дослідження проблеми або просто цікаві факти, але відволікатися на них ви не повинні. Один текст – одне завдання, одна теза у введєнні, один висновок у висновку. Кількість аспектів проблеми або аргументів, що підтримують лінію доказів, може бути різною, але всі вони повинні мати пряме відношення до справи. У нашій моделі це умовно показують центральні стрілки.

Друге – це **організація тексту**. Наша модель у вигляді блоків і бічних стрілок, звичайно, наочна, проте в житті все не так просто (предмет риторики і композиції). Припустимо, ви знаєте, що саме і на основі яких аргументів або методів ви доводите, проте все це якось не стикується: одному фрагменту ніяк не знайдеться місця, інші два не хочуть «склеюватися» між собою, а вступ розходиться з висновком. Можливо, «зайвої» деталі зовсім не повинно бути в цьому тексті, а в місці нестиковки не вистачає ще однієї деталі, про яку ви не подумали. Зрозуміло, організація будується навколо фокусу і допомагає логічно впорядкувати й організувати виклад. Іншими словами, організація тексту подібна до інженерної конструкції, на якій тримається вся будівля. Подібні питання конструювання текстів ми з'ясували в курсі «Риторика».

І нарешті, третє – це **механіка**. Сюди потрапляє вся «матеріально-технічна» частина: слова, якими ви користу-

ється, синтаксис, граматики і частково стилістика. Погана механіка здатна зіпсувати навіть найорганізованіший і розумний текст. Він буде просто нечитабельним – наприклад, перевантаженим спеціальною термінологією, громіздкими реченнями, жахливими словосполученнями. Або, навпаки, виявиться набором рубаних, примітивних фраз і розмовних зворотів. До речі, слова-зв'язки або «сигнали переходу» (такі як «по-перше», «з іншого боку» або «навпроти») відносяться не стільки до механіки, скільки до організації тексту і, зрозуміло, допомагають утримати фокус.

Таким чином, як базова модель академічного письма, так і аспекти риторики і композиції допомагають нам бачити текст як неподільне ціле і працювати з ним нелінійно. Проте писемність – це система, а система може і повинна вивчатися за елементами.

Терміни і визначення

Текст, дискурс, ознаки академічного дискурсу, тріада як класичний логічний прийом, гамбургер-модель, п'ятиабзацне есе, базова модель академічного тексту, риторична тріада.

Питання до теми

1. Які визначення тексту Вам відомі?
2. Поняття «текст» і «дискурс» тотожні?
3. Які є ознаки академічного дискурсу?
4. Що Вам відомо про класичні логічні прийоми організації тексту?
5. Які складові гамбургера-моделі?
6. Що таке п'ятиабзацне есе? Якою є його структура?
7. Які складові базової моделі академічного тексту?
8. Що розуміємо під поняттям «риторична тріада»?

Розділ III. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ ТА ДИСЕРТАЦІЙНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Глава 1. Публікаційна активність

Публікаційна активність ученого у всьому світі визнається показником результативності його досліджень.

Кількість і якість публікацій є одним з вирішальних факторів при прийнятті рішення про стипендіальну чи грантову підтримку, наукове стажування, фінансування індивідуального або колективного дослідницького проекту. Публікаційна активність враховується при визначенні переможця різних регіональних конкурсів, присудженні звання магістра, доктора філософії PhD, кандидата чи доктора наук, кваліфікаційної категорії та вченого звання. Вона служить ключовим індикатором при розрахунку рейтингу освітніх і науково-дослідних організацій, отриманні акредитації на наукову та освітню діяльність, подачі колективних конкурсних заявок і т. ін.

На сьогоднішній день поняття публікаційної активності застосовується не тільки до досвідчених учених, але й до дослідників-початківців, у тому числі магістрантів. Навіть якщо ви не плануєте після закінчення магістратури вступати до аспірантури, працювати в науковому інституті або освітньому закладі, наявність опублікованих робіт стане хорошим бонусом при працевлаштуванні в будь-якій організації.

Успішні публікації привертають увагу до діяльності вчених і організацій, в яких вони працюють, сприяють фінансуванню наукових проектів та кар'єрному зростанню. У зарубіжному академічному середовищі ті вчені, які рідко публікують результати своїх досліджень, програють у конкуренції на заняття штатних посад. Адміністрація дослідницьких університетів вважає за необхідне стиму-

лювати особливо молодих учених на самому початку їхньої кар'єри, щоб вони зосереджувалися на дослідницькій складовій своєї професії та опублікуванні результатів своєї роботи. Орієнтованість на показники публікаційної активності при прийнятті фінансових рішень призвела до затвердження в наукових установах фрази «publish or perish» («публікуй або програєш»). Її негативний аспект проявляється в тому, що члени наукового співтовариства відчують певний тиск, що змушує їх швидко і безперервно публікувати результати своєї роботи, якщо вони хочуть зберегти авторитет в академічному середовищі і продовжувати наукову кар'єру. Таким чином, дослідники включаються в «гонку» публікацій, ставлять «рекорди» за їх кількістю, а це часто відбивається на низькій якості матеріалів, що надсилаються в наукові журнали.

Однак більше значення для успішної кар'єри вченого має не кількість його наукових публікацій, а їх якість. Якість наукової публікації оцінюється членами професійного наукового співтовариства, її затребуваність визначається за допомогою квантифікаційного підходу: чим більше інших авторів використовують представлені в ній результати, тим більшу цінність вона має в науковому відношенні. Оцінкою авторитетності наукових публікацій займається, в тому числі, така галузь наукознавства, як наукометрія. Засновником наукометрії вважається американський професор Юджин Гарфілд, який розробив у середині ХХ століття індекс наукового цитування *Science Citation Index (SCI)*. Індекс цитування заснований на принципі підрахунку посилань на наукові публікації вченого і дозволяє розрахувати інтегральний показник його дослідницької активності, що демонструє затребуваність результатів його дослідження серед наукової громадськості. У 2005 році професором Каліфорнійського

університету Хорхе Хіршем був розроблений т. зв. індекс Хірша для визначення продуктивності дослідницької роботи вченого. Незважаючи на наявність певних недоліків, вважається, що індекс Хірша дає більш адекватну оцінку наукової продуктивності вченого, ніж такі прості характеристики, як загальне число публікацій або загальне число цитувань.

Значущим показником якості наукової публікації є журнал, в якому вона розміщена. Успішність молодого вченого визначається його здатністю публікувати результати свого дослідження в сумлінних рецензованих журналах. До числа останніх відносяться ті журнали, в яких прийняті до друку статті проходять процедуру подвійного (або двостороннього) «сліпого» рецензування, коли автори та рецензенти не знають імен одне одного. Це робить процес рецензування найбільш об'єктивним. Стаття надсилається двом незалежним рецензентам – фахівцям у певній галузі, які оцінюють актуальність і новизну проблеми дослідження, доречність вибраних методів і підходів, оригінальність і достовірність результатів. У разі діаметральної розбіжності думок двох рецензентів стаття направляється на розгляд третього незалежного рецензента.

Чисельний показник значущості та престижу наукового журналу в професійному співтоваристві називається імпаکت-фактором (*Impact, IF*). Розрахунок імпакт-фактора журналу, як правило, ґрунтується на трирічному періоді. Імпакт-фактор (ІФ або IF) – формальний чисельний показник важливості, авторитетності наукового журналу, який показує скільки разів у середньому цитується кожна опублікована в журналі стаття протягом 2–3 наступних після виходу років. Розраховується тільки для журналів, наявних у базі даних Web of Science. Найвищий імпакт-фактор мають журнали з медичних та хімічних наук, тоді як

імпакт-фактор журналів, що спеціалізуються на гуманітарних та суспільних науках, досить низький. На жаль, імпакт-фактор вітчизняних журналів становить у більшості випадків менше одиниці і вони не займають лідируючих позицій у світовому рейтингу.

Аналогічний показник розраховує SCImago Journal & Country Rank (SJR), використовуючи базу Scopus. SJR – обраховується для журналів Scopus не тільки за кількістю посилань, а й з урахуванням престижу та ваги видання, з якого було здійснено посилання.

Сьогодні найбільш авторитетні зарубіжні та вітчизняні видання об'єднані в реферативні бази даних *Web of Science Core Collection (WoS)* американської компанії «Clarivate Analytics» і *Scopus* голландського наукового видавництва *Elsevier*. Англійська мова є основною мовою міжнародного наукового співтовариства. Тому весь контент (назва, анотація, ключові слова) має бути англійською мовою, оскільки індексація, профілювання та обробка контенту в міжнародних базах даних проводиться на основі англійської мови.

Також висуваються певні вимоги до числа публікацій та індексу Хірша членів редакційної ради, показників цитування матеріалів журналу, географічної різноманітності авторів і редакторів, політики журналу, процедури подвійного «сліпого» рецензування. Обидві бази регулярно оновлюються: до них не тільки додаються нові журнали, які зуміли підвищити свій рівень до необхідних критеріїв якості, але також виключаються ті журнали, які дискредитували себе недобросовісною науковою видавничою діяльністю. В освітніх та науково-дослідних установах оформлена, як правило, передплата на обидві бази, в списках яких можна знайти інформацію про активні та виключені журнали.

Публікація статей в авторитетних наукових журналах проходить серйозний відбір і довгий процес рецензування, у зв'язку з чим журнали виходять не частіше шести разів на рік. Додатковим пошуком авторів такі журнали, зрозуміло, не займаються і не розсилають масово шаблонні електронні пропозиції із запрошенням опублікувати статтю. Однак статті магістрантів в авторитетні журнали приймаються в більшості випадків тільки за умови співавторства з ученим з науковим ступенем (наприклад, науковим керівником або іншим викладачем).

Роботи магістрантів охоче приймаються в збірники праць щорічних конференцій і конференцій для молодих вчених, університетські та кафедральні альманахи.

При виборі збірника чи журналу краще звернутися за порадою до наукового керівника і викладача своєї кафедри. Якщо ви самостійно вибираєте журнал, обов'язково зверніть увагу на такі характеристики, як його спеціалізація в певній галузі наук, відношення до науково-дослідницької або освітньої організації та в яких базах цитування він індексується. Не варто поспішати оплачувати публікацію в одному з нікому не відомих щомісячних журналів найширшого профілю (з загальними назвами на кшталт «Міжнародні інновації» або «Актуальні проблеми сучасної науки»), і не варто звертатися до численних сайтів-посередників, які пропонують платну публікацію «під ключ» у провідних міжнародних та фахових журналах.

Справа в тому, що сьогодні активно пропонує свої послуги величезна кількість шахрайських видань. Такі видання надають про себе неправдиву інформацію, наприклад, вказують на своєму сайті, що входять до найбільших міжнародних баз даних (що не відповідає дійсності) або перераховують назви неіснуючих баз даних. Деякі взагалі нічого не публікують, тобто реально видання

з такими назвами ніде не зареєстровані. Є категорія так званих «хижацьких» журналів або журналів з «чорного списку», які публікують за гроші все підряд, включаючи псевдонаукові статті та згенеровані комп'ютером матеріали. Якщо ваша робота буде опублікована в одному з таких видань, вона не матиме ніякої наукової цінності, іншими словами, не буде вважатися науковою публікацією.

В процесі збору наукової літератури для свого дослідження ви складаете приблизний перелік сумнівних журналів за своєю тематикою. Саме в них потрібно намагатися опублікувати свої статті.

Якщо журнал вам незнайомий, подивіться оформлення і зміст його поточних і архівних номерів, зверніть увагу на те, хто автори опублікованих матеріалів.

Журнал повинен вас насторожити, якщо він:

- виходить щомісяця;
- не індексується в Web of Science або Scopus;
- гарантує дуже швидко публікацію вашої статті (за один місяць і навіть менше);
- вимагає внести оплату після прийняття до публікації;
- вказує широке коло наукових дисциплін, за якими можна надсилати статті;
- практикує масову розсилку електронних листів з пропозицією опублікувати статтю в одному з наступних номерів;
- має назву й оформлення, зовні схожі на широко відоме авторитетне наукове видання;
- вказує в складі редакційної колегії імена вигаданих вчених;
- має обсяг номерів, що істотно різниться, та багато додаткових томів.

Якщо ви не впевнені, ознайомтеся зі змістом попередніх випусків, і якщо все ще залишаються сумніви, напишіть редактору і запитайте, чи буде стаття на вашу тему цікава

журналу; можна також коротко охарактеризувати вид матеріалу, що планується до публікації.

У сучасних рецензованих журналах публікуються наступні види матеріалів:

- дослідницькі статті, присвячені вивченню актуальних вузькоспеціальних питань;
- огляди більш широких проблем науки;
- теоретичні і методологічні розробки досліджень;
- наукові рецензії на останні наукові монографії або збірники наукових статей;
- біографії учених, які зробили істотний внесок у розвиток науки, засновників наукових шкіл;
- хроніка наукового життя, повідомлення про останні наукові конференції, круглі столи, семінари і т. п.

Дослідницька стаття є найбільш поширеним і важливим видом наукових публікацій. Тези доповідей, представлених на науковій конференції, враховуються, як правило, тільки для студентів, магістрантів, аспірантів і молодих вчених, і вважаються недостатньо інформативним видом публікацій. Інші види – монографії, глави в колективних монографіях, методичні розробки – публікуються набагато рідше, оскільки відрізняються великим обсягом і є результатом більш тривалої індивідуальної або колективної роботи. Наукова рецензія являє собою хороший варіант публікації, особливо для дослідників початківців, оскільки забезпечує внесок у науковий діалог, але при цьому вимагає меншого, у порівнянні з дослідницькою статтею, обсягу і, відповідно, часу для її написання.

Терміни і визначення

Публікаційна активність, якість наукової публікації, квантифікаційний підхід, наукометрія, індекс наукового

цитування, індекс Хірша, рецензування, імпаکت-фактор, наукометричні бази даних, «хижацькі» журнали.

Питання до теми

1. Що вивчає наукометрія?
2. Як ви розумієте поняття «сліпе рецензування»?
3. Що таке індекс Хірша?
4. Як ви розумієте поняття «імпакт-фактор»?
5. Які авторитетні наукометричні бази даних ви знаєте?
6. Що таке «хижацькі» журнали?

Глава 2. Дослідницька стаття

В результаті публікації дослідницьких статей формується основа для наукового діалогу та співпраці між науковцями, які працюють над подібними проблемами. У міжнародному науковому співтоваристві існують принципи так званої «хорошої наукової практики» і «хорошої публікаційної практики», прописані в стандартах наукових асоціацій та освітніх організацій. Згідно з цими принципами, бажання автора опублікувати свою статтю має ґрунтуватися на прагненні повідомити широкій науковій громадськості про результати проведеного ним дослідження. Якщо він зробить це компетентно і кваліфіковано, то доб'ється визнання з боку колег і зміцнить свою репутацію сумлінного дослідника. Публікація результатів також дозволяє встановити першість певного вченого в тому чи іншому науковому відкритті або вирішенні наукової проблеми.

При написанні дослідницької статті слід звертати увагу не тільки на її зміст, а й притримуватись певної структури викладу, що відповідає міжнародним принципам

створення якісної публікації. У цьому випадку ваша робота матиме більше шансів на те, що її приймуть до друку в рейтинговому журналі. Тоді її прочитають інші дослідники, стануть використовувати ваші результати для подальшої розробки проблеми, а значить, підвищиться кількість цитувань вашої статті, що, безумовно, сприятиме вашій кар'єрі вченого.

Автор приступає до написання дослідницької статті на тому етапі, коли він сформулював для себе проблему дослідження і накопичив достатній фактичний матеріал. При цьому необхідно бути впевненим у тому, що ця проблема становить інтерес для професійного співтовариства, і вміти чітко пояснити, які переваги дасть її вирішення.

Вирішення проблеми – це мета дослідження, для її виконання ставиться ряд дрібніших завдань, які автор також виконає в ході своєї роботи. Далі автор повинен добре уявляти, що він буде робити з наявним у нього матеріалом, як саме він буде його використовувати для виконання поставлених завдань, іншими словами, він повинен визначити підхід до вирішення проблеми і методи її вирішення. І, нарешті, автор повинен мати приблизне уявлення про те, чим все закінчиться, які результати він отримає, вирішивши проблему, тобто він повинен сформулювати гіпотезу.

Визначитися з вибором наукового журналу або збірника краще заздалегідь, до того, як ви приступите до написання статті. Підбравши видання за своєю тематикою, ознайомтеся з вимогами до авторів (на сайті, в інформаційному листі або на останніх сторінках збірника). Вони допоможуть вам зрозуміти, **який обсяг повинна мати** ваша стаття, як швидко вам потрібно її написати (якщо планується випуск по конкретній вузькій тематиці, буде вказано «дедлайн» – останній термін

прийому статей), який фокус вам потрібно надати своєму дослідженню, щоб воно повністю відповідало тематиці журналу і пріоритетним напрямкам статей, що в ньому публікуються. Зрозуміло, слід упевнитися в сумлінності журналу, вивчивши критерії, про які йшлося в попередній главі. Неправильний вибір видання може привести до марної витрати сил і часу: вашу статтю можуть відхилити через невідповідність тематиці та іншим вимогам журналу; її опублікують занадто пізно, що зірве ваші плани (наприклад, захист дисертації, подачу заявки на конкурс або грант); її опублікують в одному з «хижацьких» або «сміттєвих» журналів, і ніхто не сприйме її серйозно; вона залишиться неопублікованою, якщо ви відправили її до неіснуючого журналу.

Далі слід визначитися зі складом авторів статті. Вказуватися повинні тільки ті з учасників, які мають безпосереднє відношення до написання тексту статті. На першому місці наводиться той з них, хто вніс вирішальний внесок в організацію дослідження, інтерпретацію отриманих результатів і написання основного змісту статті. Варто пам'ятати, що всі зазначені автори несуть відповідальність за сумлінність проведення дослідження і правдивість опублікованої інформації. У тому випадку, якщо в ході дослідження ви отримували консультації у фахівців у певній галузі, допомогу при остаточному вичитуванні статті носієм мови, якою вона написана, хто-небудь зі співрозмовників «подарував» вам ідею і т. ін., етичний аспект наукової публікації вимагає, щоб ви висловили свою подяку цим людям наприкінці статті. Тут же можна висловити подяку фонду, який надав фінансову підтримку в проведенні вашого дослідження, однак у більшості випадків досить підрядкової або затекстової виноски із зазначенням фонду, номера гранту, назви науково-

дослідного проєкту або програми, в рамках якої проводилося дослідження. Посилання на цю інформацію ставиться відразу ж після назви статті. При цьому слід уважно ознайомитися з вимогами грантодавця і наводити всі дані в точній відповідності до встановленої форми.

Якщо ви збираєтеся опублікувати результати дослідження, яке ви проводили у співпраці з іноземним колегою, перед безпосереднім написанням статті необхідно визначитися з мовою, якою вона буде подана для публікації. Якщо один із співавторів є носієм вибраної мови, то складнощів не виникне. Якщо ж публікація передбачається, припустимо, англійською мовою, але жоден із співавторів не є її носієм (наприклад, один автор з України, інший з Китаю), то обидва вони повинні бути впевнені, що зможуть викласти результати дослідження академічною англійською мовою з дотриманням усіх норм орфографії, пунктуації та граматики. В іншому випадку необхідно звернутися з проханням про вичитування до третього колеги, для якого англійська мова є рідною, при цьому висловити йому подяку, але не включати в число авторів.

Нарешті, приступаючи до безпосереднього опису процесу дослідження і його результатів, важливо дотримуватися прийнятої в міжнародному науковому співтоваристві структури дослідницької статті. Остання в явній або неявній формі має обов'язкові розділи, відповідні аббревіатурі IMRAD:

- *I (Introduction)* – вступ;
- *M (Methods)* – методи;
- *R (Results)* – результати;
- *A (and)* – і, та;
- *D (Discussion)* – обговорення.

IMRAD служить загальноприйнятою структурою організації наукової статті, що містить опис і результати

оригінального і, як правило, емпіричного дослідження. Першою науковою працею, яка має таку структуру, вважається один з творів французького мікробіолога Луї Пастера, написаний у 1876 році. У 70-ті роки XX століття структура IMRAD стала стандартом наукових статей за рішенням Американського національного інституту стандартів.

Вступ є обов'язковим і одним з найбільш важливих елементів дослідницької статті. Основне його завдання полягає в тому, щоб представити проблему дослідження й обґрунтувати її актуальність, пояснити новизну дослідження, сформулювати мету і завдання.

Поняття актуальності має на увазі, перш за все, потребу у вивченні даної проблеми, констатацію наявності стійкого інтересу до її вивчення, як з боку наукового співтовариства, так і широкої громадськості, держави і міжнародних структур. Наукова новизна – це оригінальні і раніше невідомі положення, які автор теоретично обґрунтував, а потім перевірів і підтвердив у ході дослідження.

Автор реалізує ще одну задачу – переконати читача в тому, що проблема, яка вивчається, займає важливе місце у вітчизняній і зарубіжній науці, проте їй досі не було знайдено задовільне рішення. В цьому розділі автор повинен максимально проявити свої аналітичні здібності та навички критичного аналізу. Вступ – це та частина статті, яку більшість читачів прочитують уважно при відборі цікавих їм матеріалів. Незважаючи на великий обсяг інформації, яку потрібно залучити для написання цього розділу, він повинен бути максимально лаконічним.

З нього однозначно слід виключити загальновідому інформацію, яку можна знайти в енциклопедіях, довідниках і підручниках. Ключові терміни та визначення варто

наводити тільки в тому випадку, якщо вони двозначні або ще не устоялися в науковому побуті. В кінці вступної частини формулюються цілі та завдання дослідження, а також наводиться гіпотеза автора щодо очікуваних результатів.

Розділ «Методологія» в дослідницьких статтях дозволяє читачеві зрозуміти, з якої позиції автор розглядав поставлену проблему (підхід до проблеми дослідження). У статтях цей розділ зазвичай не займає багато місця і може складатися з двох-трьох речень, оскільки тут, на відміну від дисертації, не потрібно в деталях описувати кожне з використаних джерел, підходів і методів. Детальні відомості про джерела читач знайде в бібліографічному списку, що супроводжує статтю, про підходи й методи, якщо вони йому не знайомі, дізнається з додаткової літератури, на яку посилається в цьому розділі автор. Детально описувати слід лише новаторські методи, самостійно розроблені автором і раніше не опубліковані. В цьому випадку необхідно привести обґрунтування, чому потрібен був новий метод і чому саме цей, а також описати його настільки ясно і докладно, щоб інші вчені також змогли застосувати його у вирішенні своїх дослідницьких проблем.

Розділ «Результати» є найоб'ємнішим з усіх розділів дослідницької статті, його можна назвати власне «тілом» дослідження. Тут автор описує всі факти, всі кількісні та якісні дані, які він зумів добути з джерел, застосовуючи вибрані методи. Тут же наводяться коментарі автора до кожного з отриманих ним відомостей, його роздуми і висновки, зауваження про наявність суперечливості чи розбіжностей з інформацією, наявною в літературі. Отримані відомості можуть наводитися в описовій формі або бути представлені візуально у вигляді таблиць, графіків, діаграм і малюнків. Кожне візуальне зображення

повинно мати власну назву і розумний обсяг: як правило, воно займає приблизно третину сторінки. Таблиці, графіки та діаграми повинні бути чіткими і розбірливими, тобто має бути зрозуміло, що означає кожна цифра. Для цього необхідно включити в них роз'яснювальні елементи: назви рядків і стовпців, назву і градування осей, одиниці вимірювання кількісних параметрів. Текст повинен містити посилання на включені візуальні матеріали та коментарі до них.

Включення фотографій, репродукцій картин, листівок і т. ін. має бути виправдане завданнями дослідження. Не варто зловживати обсягом візуальних матеріалів. Стаття з великою кількістю таблиць, малюнків і графіків складна для сприйняття, а з великою кількістю фотографій та репродукцій – малозмістовна. Таку статтю хороший журнал, зрозуміло, для публікації не прийме.

Розділ «Обговорення» логічно завершує дослідницьку статтю і є найбільш затребуваним з боку читачів. Багато читачів, ознайомившись з назвою статті та анотацією, відразу ж переходять до останньої частини, щоб зрозуміти для себе, чи цікава їм стаття і чи варто уважно читати її цілком. Незважаючи на значимість цього розділу, в авторів-початківців він часто представлений найбільш слабо з усіх компонентів статті, оскільки його написання вимагає серйозного обдумування і вміння ясно та лаконічно викласти свої думки на папері. В «Обговоренні» автор:

- показує ступінь досягнення поставленої мети і завдань;
- порівнює свої результати з отриманими раніше іншими дослідниками;
- пояснює виявлені суперечності;
- обґрунтовує теоретичну або практичну значимість отриманих результатів для конкретної наукової галузі;
- позначає перспективи розвитку дослідження.

У статтях зі структурою, в яких розділи явно не виділені, елементи «Обговорення» можуть бути об'єднані з елементами розділу «Результати» і «Висновки». В окремому розділі або в складі інших розділів, ця частина дослідження має бути присутня в будь-якій дослідницькій статті, щоб читач міг її легко відшукати.

У заключних двох-трьох абзацах дослідницької статті автор коротко формулює своє вирішення поставленої проблеми, тезисно підсумовує зроблені висновки і підкреслює їх значення для вивчення більш широкої теми. Висновків не повинно бути занадто багато і вони не повинні бути занадто об'ємними. Не можна просто скопіювати їх з основної частини тексту і вставити в кінець; слід переформулювати і донести до читача в максимально стислій і зрозумілій формі.

До дослідницької статті, за рідкісним винятком, додається бібліографічний список, нумерований або алфавітний, у залежності від системи посилань, яку використовує конкретний науковий журнал або збірник. Тут повинні бути перераховані всі ресурси, на які автор посилається в тексті статті.

Бібліографічні записи в пристатейних бібліографічних списках складають згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», або тим з міжнародних стандартів, якого дотримується журнал або збірник (APA, MLA, ACS...). Бібліографічний опис ресурсу в пристатейному списку відрізняється більшою повнотою, ніж у бібліографічних посиланнях. Наприклад, в описі монографії потрібно не забути вказати загальну кількість сторінок, в описі статті – назву збірки або періодичного видання, рік, номер, том або випуск (якщо є), номери сторінок, які охоплює ця стаття. В описі інтернет-ресурсу

навести тільки його уніфікований вказівник URL: у кожного достовірного джерела, за винятком офіційних документів, є автор і назва. Необхідно також вказати назву і вид сайту (офіційний, інформаційний, наукова електронна бібліотека, бібліотека дисертацій та ін.). Якщо ви використовували статтю з електронної версії журналу, крім мережевої адреси (яка може з часом змінитися) наводиться цифровий ідентифікатор DOI (англ. Digital Object Identifier), який дозволяє однозначно ідентифікувати об'єкт у базах даних. У кінці опису потрібно вказати дату вашого звернення до інтернет-ресурсу, оскільки до того моменту, коли до нього звернеться читач, електронна адреса сайту може змінитися або він зовсім буде видалений. Особливу увагу слід звернути на оформлення бібліографічних описів неопублікованих джерел, мультимедійних електронних видань, відео- та аудіовидань, карт, зображень, нот, глобусів і моделей.

Стандарти бібліографічного опису складені так, щоб забезпечити читачеві можливість самому звернутися до будь-якого джерела зі списку, що його зацікавило. Саме тому не варто вказувати «приблизні» сторінки, якщо ви не записали точні безпосередньо при читанні матеріалу. Не варто заради збільшення списку використаної літератури посилатися на працю, якщо ви її не читали, хоча й уявляєте приблизно, про що в ній може йтися. Не варто спотворювати інформацію джерела, щоб вона краще вписувалася в ваш текст або свідчила на користь вашої точки зору. Пам'ятайте, що читач, який звернеться до першоджерела, негайно викриє вас в шахрайстві і наданні неправдивої інформації, а це серйозне звинувачення в академічному середовищі. Як мінімум, він більше не буде довіряти вашим роботам, читати їх і цитувати. Як максимум, він опублікує викривальну статтю на адресу вашої роботи, і тоді ваша академічна непорядність стане широко відомою.

Бібліографічний список часто відсутній у збірниках тез через економію місця і прагнення здешевити друк видання. З іншого боку, тези є видом короткого видання тільки своїх власних висновків на двох-трьох сторінках і не припускають великої кількості посилань на інші твори.

При подачі статті в один з індексованих журналів і збірників поряд з рукописом потрібно надати метадані статті, тобто певну інформацію, яка дозволить здійснювати автоматичний пошук цієї статті в електронних базах даних. Метадані наводяться мовою оригіналу та англійською мовою. До метаданих відносяться:

- відомості про автора (авторів);
- назва статті;
- анотація;
- ключові слова.

Відомості про автора включають прізвище та ім'я, по батькові (за наявності), афіліацію (тобто місце роботи або навчання) та адресу електронної пошти. Іноді редакція запитує деякі додаткові дані, на кшталт кількості опублікованих робіт або короткої характеристики сфери наукових інтересів автора. Цей пункт, на відміну від інших, як правило, не викликає ускладнень.

До складання *назви* дослідницької статті потрібно поставитися з особливою увагою. Саме за назвою читач відбирає цікаві йому статті в електронних бібліотечних системах, при перегляді змісту наукового журналу або збірника. Найголовніше правило полягає в тому, що назва статті має точно відображати її зміст. Невідповідність назви роботи її змісту є також серйозним звинуваченням в академічному середовищі.

Назва має бути зрозумілою будь-якому читачеві, а не тільки вузькому спеціалісту. У неї краще не включати аббревіатури і вузькоспеціалізовані терміни. Вона повинна

бути ємною і лаконічною, а не займати три-чотири рядки. Рекомендована кількість слів у назві – від 5 до 15. Назва повинна бути привабливою, яскравою, інтригуючою, щоб викликати інтерес у читача, спонукати його зупинити свою увагу на статті. Вона не повинна бути банальною, нудною, важкою для сприйняття через нагромодження підрядних сполучників, прикметникових і дісприкметникових зворотів; повинна містити ключові поняття, які допоможуть читачеві легко зрозуміти, про що піде мова.

Якщо для читача стаття починається з назви, то для автора цей елемент є одним з тих, до яких він звертається на фінальному етапі своєї роботи. На початковому етапі рекомендується скласти робочий варіант назви, який може коригуватися поступово, у міру того, як автор змінює фокус дослідження або його аспекти, залучає додатковий матеріал або уточнює структуру викладу. Остаточний варіант назви складається після того, як зміст статті повністю готовий. Хорошим варіантом буде відобразити в назві конкретний аспект проблеми, метод дослідження або тип джерельної бази: з одного боку ви точно передасте зміст роботи, з іншого боку, вона приверне ширшу аудиторію, якій цікавий саме цей підхід, метод або тип джерел.

Для авторів-початківців певні труднощі при підготовці статті викликає написання анотації. **Анотація** є незалежним від статті джерелом інформації, функція якого полягає в наданні короткої характеристики дослідження із зазначенням ключових питань. По суті, це авторське резюме зі 100–500 слів, що передає зміст об'ємної наукової статті. Іноді воно передує власне тексту статті; іноді публікується окремо від тексту, наприклад, на сайті журналу, який не підтримує відкритий доступ до своїх матеріалів. І в тому, і в іншому випадку анотація повинна ясно передавати суть проведеного дослідження, щоб

читаач міг визначити, чи варто йому витратити свій час і гроші на повний текст.

Анотація повинна відповідати таким вимогам, як інформативність, структурованість, змістовність, компактність і оригінальність. Інформативність означає, що анотація не містить загальних і зайвих слів, що не відображають змісту статті. Тут слід уникати великої кількості метадискурсивних маркерів («автор статті вважає ...», «як було зазначено вище ...»), але потрібно використовувати сигнали переходу (отже, більш того, наприклад, у результаті) і лексичні заміни, щоб текст був зв'язним. Такі відомості, як предмет, тема, мета дослідження, які в більшості випадків зрозумілі з назви статті, в анотації не повторюються. Якщо ж ви використовували варіант назви з широкою тематикою або спантелічуючу назву, то анотація – це якраз те місце, де слід вказати предмет, тему і мету. Така інформація, як визначення термінів, довідковий матеріал, опис використаної літератури, загальні відомості та несуттєві деталі дослідження в анотації не наводяться. Разом з тим тут повинні бути присутніми ключові терміни і поняття. Скорочення, аббревіатури й умовні позначення не вітаються, але вузько-спеціальну термінологію використовувати можна. Бібліографічні посилання в анотацію не включаються. Структура анотації повторює структуру статті і відображає зміст її ключових розділів. Розділи можуть бути представлені в явному вигляді, з включенням їх назв, наприклад: **Вступ, Методи, Результати, Обговорення, Висновок.**

У вступі формулюються задачі дослідження. Вибраний підхід і методи тільки згадуються; докладніше методологія описується лише в тому випадку, якщо саме вона зробила ваше дослідження новаторським. При викладенні результатів необхідно слідувати хронологічним порядком логічних

підрозділів статті, особливо зручно це зробити, якщо стаття містить підзаголовки. Слід включати основні результати, без вказівки конкретних цифр, дрібних характеристик і подібних деталей. В обговоренні констатується значущість отриманих результатів: теоретичний внесок у розвиток певної наукової області або можливість практичного застосування. На кожен з розділів відводиться одне-два речення, за винятком результатів – їх опису можна відвести трохи більше місця в анотації.

Під змістовністю мається на увазі відповідність анотації змісту статті: з одного боку, в ній не повинні бути втрачені будь-які з ключових результатів дослідження, з іншого боку, цих результатів не повинно бути більше, ніж у самій статті.

Не можна перебільшувати значення результатів і наводити додатковий матеріал, якого немає в основному тексті. Компактність анотації вимагає максимально лаконічного викладу думок, підбору найбільш ємних слів і виразів, переваги складних речень над простими за умови, звичайно, що вони не являють собою нагромадження граматичних конструкцій. Слід строго дотримуватися обсягу, зазначеного видавцем у словах або друкованих знаках. Припустимо, обсяг анотації для дослідницької статті встановлено в правилах журналу в 250–450 слів. Це означає, що якщо ви напишете менше або більше, вашу анотацію автоматично не приймуть, не читаючи. У ваших інтересах економно використовувати слова, щоб зуміти повністю передати зміст статті.

Вимога оригінальності означає, що анотація є самостійним твором, тобто вона не скопійована з речень, взятих з різних місць основного тексту, і жодна з її частин не запозичена з іншої роботи. Про цю вимогу не варто забувати особливо авторам-початківцям, коли

вони приступають до написання англomовного варіанта анотації (англ. Abstract). Останній є обов'язковим компонентом метаданих, навіть якщо ви пишете українською мовою і подаєте статтю в український журнал. Анотація англійською мовою включається в англomовний блок метаданих, який використовується в зарубіжних реферативних базах даних та індексах цитування. Незважаючи на те, що при підготовці анотації англійською мовою можна спиратися на український варіант, вона не повинна бути дослівним перекладом, калькою останнього.

Написання анотації англійською мовою часто викликає труднощі у авторів-початківців. До вимог, які пред'являються до анотацій українською мовою, додається ще одне – текст повинен бути написаний якісною англійською мовою. Фахівці виділяють ряд типових термінологічних, лексичних, граматичних і стилістичних помилок, які найбільш часто зустрічаються в анотаціях авторів, які не є носіями англійської мови:

- неправильний вибір еквівалентів спеціальних термінів і широких понять;
- помилки словотворення;
- використання слів у неправильному значенні;
- помилки вживання слів;
- дослівний переклад штампів і канцеляризмів української мови;
- багаторазове використання прийменника of для ланцюжка іменників;
- зловживання пасивним станом в англійській мові;
- а також помилки у вживанні артиклів, відсутність присудка в реченні, неузгодженість підмета і присудка, неправильний порядок слів у реченні, використання діалектів замість прикметників, неправильне вживання прийменників або їх відсутність та ін.

Приклади хороших анотацій для дослідницької статті часто наводяться на сайтах наукових журналів у розділі «Для авторів».

До або після анотації наводяться ключові слова. **Ключові слова** виступають у ролі додаткових технічних даних, що характеризують статтю. Вони виконують функцію упорядкування масиву інформації в пошукових системах, дозволяють класифікувати статті, а також допомагають читачеві швидше знайти дослідження, що його цікавить. Під ключовими словами розуміються як окремі слова, так і словосполучення.

При цьому вкрай не рекомендується вказувати популярні, але які не відповідають проблематиці статті терміни і поняття.

Не варто боятися використовувати синонімічні поняття як ключові слова. Використання синонімів дозволяє більшій кількості читачів знайти певну статтю. Занадто складні словосполучення з трьох і більше слів використовувати не рекомендується, краще розбити їх на кілька ключових понять. Лапки в словах, по можливості, слід прибрати, навіть якщо термін, що наводиться в статті, є інноваційним або спірним, з тієї простої причини, що різні редактори використовують різні лапки, і ваше ключове слово може виявитися відірваним від своєї групи.

Як правило, дозволяється вказати максимум 10–15 слів. В інтересах автора привести саме максимальну кількість, щоб збільшити шанси знаходження статті зацікавленим читачем. Трьох або чотирьох слів буде явно недостатньо, щоб у належній мірі охарактеризувати статтю і залучити до неї велику кількість читачів. Ключові слова надаються через кому, перше слово починається з малої літери, крапка в кінці списку не ставиться.

Слова краще вказувати в тій формі, в якій вони найчастіше зустрічаються: наукові зв'язки (а не науковий зв'язок).

Таким чином, будь-яка дослідницька стаття повинна бути складена з дотриманням установлених норм і вимог, розглянутих у цьому розділі. Важливо пам'ятати про те, що ваші публікації формують вашу репутацію як дослідника, тому необхідно уникати будь-яких видів академічної непорядності, найгрубішими з яких є плагіат, підтасовування і фальсифікації даних. Крім репутації сумлінного дослідника, добре мати репутацію грамотного автора, чиї роботи відповідають нормам наукової стилістики, граматики й орфографії української, англійської та іншої мови, якою ви пишете статті. Для того, щоб представити своє дослідження у вигляді якісної наукової публікації, необхідні як теоретичні знання, так і практичний досвід. Для цього авторам-початківцям рекомендується читати якомога більше статей в авторитетних рецензованих журналах, звертаючи увагу на їх структуру та оформлення, а також регулярно подавати власні статті для публікації в сумлінні наукові видання.

Терміни і визначення

Дослідницька стаття, IMRAD, наукова новизна, методологія, пристатейні бібліографічні списки, цифровий ідентифікатор DOI, стандарти бібліографічного опису, метадані, афіліація, анотація, ключові слова.

Питання до теми

1. Що відноситься до метаданих?
2. Яким вимогам повинна відповідати анотація?
3. Що таке IMRAD?
4. У чому полягає суть поняття «наукова новизна»?

Глава 3. Текст кваліфікаційної магістерської роботи

У даній главі розглянемо найважливіший для тих, хто навчається в магістратурі, вид академічних текстів – текст кваліфікаційної магістерської роботи. Дана глава сфокусована саме на написанні тексту магістерської роботи, який повинен стати результатом дослідження, проведеного вами протягом мінімум двох років, а в більшості випадків – ще довше. Припустимо, що ви успішно пройшли всі етапи підготовки та проведення магістерського дослідження:

- визначили проблему вашого дослідження;
- зібрали і проаналізували необхідну дослідницьку літературу по вашій темі;
- вивчили існуючі на сьогоднішній день підходи і методи дослідження і вибрали ті, які найбільше сприяють вирішенню поставлених вами завдань;
- отримали конкретні результати в процесі застосування обраних методів до наявної джерельної бази;
- на основі отриманих результатів зробили певні висновки.

Після того як ви все це успішно виконали, залишається ще одна непроста задача – описати все перелічене вище в тексті кваліфікаційного магістерського твору. Виконання цього завдання полегшує той факт, що для текстів магістерських робіт встановлена дуже жорстка послідовність компонентів. Ніякі ваші таланти як дослідника не врятують вас на захисті магістерської роботи, якщо ваш текст не відповідає встановленій структурі. Незважаючи на суворий формалізм, ця структура дозволяє членам комісії об'єктивно і гідно оцінити виконану вами роботу.

Отже, в загальному вигляді структура кваліфікаційної магістерської роботи, що подається до захисту в українських вишах, виглядає наступним чином:

1. **Титульний лист.**

2. **Зміст.**

3. **Вступ.**

4. **Основна частина**, що складається з розділів, кожний із яких завершується стислими висновками.

5. **Висновок** (відповідно до поставлених у вступі завдань).

6. **Список використаних джерел.**

7. **Додатки** (у разі потреби).

Увага! Загальний обсяг твору встановлюється у вимогах до випускної кваліфікаційної роботи магістра конкретного університету.

Тепер розберемо детально кожен з компонентів структури.

Титульний лист. Крім таких, що не викликають труднощі відомостей, як власне ім'я та прізвище, прізвище наукового керівника і завідувача кафедри, на якій ви спеціалізуєтесь, міста і року захисту, титульний лист містить назву вашої кваліфікаційної магістерської роботи, яка є одним з ключових елементів вашого дослідження. Сформулювати гарну назву завжди нелегко. Вона не повинна бути ані занадто короткою, ані занадто довгою. Найголовніше, ваша назва повинна точно відобразити зміст вашої роботи, тобто вона повинна включати проблему вашого дослідження, причому сформульовану так, що читачеві відразу буде очевидна і мета вашого дослідження.

Формат назви кваліфікаційної магістерської роботи найчастіше представлений номінативною групою або складовою конструкцією, з'єднаною двокрапкою. Питальні конструкції в назвах магістерських творів зустрічаються

вкрай рідко. На відміну від дослідницьких статей, тут неприпустимі такі типи назв, як:

- назви, що містять тільки широку тематику;
- назви, що акцентують внесок в актуальну наукову дискусію (містять дискурсивні слова «до питання про», «до проблеми», «до дискусії про»);
- помітні назви з використанням ефектних відкриваючих фраз;
- назви, що спантеличують;
- назви, що містять іронію і каламбури.

На відміну від типу назв для дослідницьких статей, не потрібно боятися, що ваша назва звучить занадто нудно і непривабливо для широкого кола читачів. Хорошими варіантами будуть назви, які:

- точно характеризують вузьку проблему дослідження;
- містять широку тему і вузьку проблему, що відокремлені двокрапкою;
- описують кейс (містять дискурсивні слова «на прикладі», «кейс», «випадок»);
- акцентують певний аспект вивчення проблеми;
- акцентують методологію дослідження;
- акцентують джерельну базу дослідження.

Найчастіше магістранти зазнають труднощів у тому, щоб повно сформулювати назву свого твору. Прагнучи якомога точніше відобразити зміст роботи, вони роблять назву надто довгою. У зворотному випадку, при бажанні домогтися ефектності, назва виходить занадто короткою і малозмістовною. Ви завжди можете звернутися до наукового керівника, який допоможе вам виробити остаточний варіант назви спеціалізованого вченого твору. Крім того, назви випускних кваліфікаційних робіт обговорюються і коригуються колом викладачів на засіданні випускової кафедри. Однак не варто розраховувати, що вони повністю

придумають назву за вас. Вони можуть тільки уточнити ваше формулювання, зробити його більш інформативним, скоротити або розширити представлений вами варіант.

Увага! Зразок актуального технічного оформлення титульного аркуша ви знайдете на сайті нашого університету в розділі «Студенту» (Положення про випускню кваліфікаційну роботу НУК, 2020), а також можете особисто звернутися в деканат чи уточнити вимоги на своїй кафедрі.

Анотація. На початку тексту потрібно розмістити анотацію до випускної кваліфікаційної роботи. Це короткий зміст вашої роботи, у стислому вигляді, який розкриває основну наукову проблему, представлену до захисту. Тут мають згадуватися методи дослідження, види емпіричних даних та теорії, які використовуються для їх інтерпретації. Звичайно, у короткому викладі неможливо навести всі свідчення, на яких заснована доповідь, але можна вказати, як і звідки ви отримали ці емпіричні чи теоретичні докази. Дуже важливо представити читачам джерела ваших думок: чи засновані ваші висновки на отриманні нових даних? Які методи дослідження були використані? Якщо дослідження ґрунтується на аналізі вторинних джерел, слід вказати їх характер та походження. Єдиного канону, універсального формату їх складання не існує, і слід щоразу звірятися з конкретними правилами. Натомість є деяка інваріантна основа.

Ключові слова. Ключові слова характеризують предметну область дослідження та полегшують пошук у бібліографічних базах. Обов'язково слід використовувати ключові слова із магістерської роботи. До їхнього вибору рекомендується підійти відповідально. Як ключові слова необхідно вибрати найбільш часто вживані слова, що максимально відображають суть: не варто підбирати багато слів, чотирьох-п'яти буде достатньо; краще формулювати ключові словосполучення (напри-

клад, термін «аналіз» точніше відображає тематику, якщо використовувати поєднання «фінансовий аналіз», «проектний аналіз» або «екологічний аналіз»); не рекомендується у ключових словах повторювати словосполучення із формулювання теми або тексту анотації.

Abstract. Анотація англійською мовою.

Keywords. Ключові слова англійською мовою.

Зміст. У змісті містяться назви й номери початкових сторінок усіх структурних компонентів роботи. Зміст кваліфікаційної роботи повинен бути складним і може займати 1–1,5 сторінки. Назви розділів повинні бути стислими й зрозумілими, літературно грамотними, безпосередньо пов'язаними з назвою роботи, але не повторювати її. Якщо в роботі вжито специфічну термінологію, а також використано скорочення, нові символи, позначення тощо, то їхній перелік може бути подано у вигляді окремого списку, який розміщують перед вступом.

Вступ. Вступ і висновок є найбільш інформативними розділами магістерського дослідження. Саме ці розділи становлять найбільший інтерес як для рецензента-експерта, який уважно вивчає кваліфікаційну магістерську роботу і дає їй критичну оцінку, так і для членів державної атестаційної комісії, завдання яких оцінити усний захист, а з текстом магістерської роботи лише ознайомитися.

У вступі ви даєте зовнішню всебічну характеристику проведеного дослідження: по суті, ви розповідаєте, чому ви вибрали таку тему, чому вона цікава науковому співтовариству (а, може, і не тільки науковому), в чому власне полягає проблема і що потрібно зробити, щоб її вирішити, яку літературу ви для цього вивчили і які джерела збрали, як будете працювати з цими джерелами і що очікуєте отримати в результаті. Важливо показати, на які саме питання ви намагаєтесь знайти відповіді у літературі. Хоча у будь-якій роботі існує спеціальний

розділ із оглядом джерел, у вступі слід коротко вказати ключових авторів і основні теоретичні перспективи. Треба показати, звідки з'явилася ваша робота, які теоретико-методологічні основи вашого дослідження та чії ідеї ви використовуєте найактивніше.

Вступ містить багато елементів зовнішньої характеристики дослідження, які є загальними для всіх наукових робіт з певної дисципліни. Вони виступають в ролі критеріїв, за якими неспеціаліст може оцінити якість і повноту проведеного дослідження. У зв'язку з цим, вступ має відносно не жорстку структуру, але обов'язковий набір чітко сформульованих компонентів:

- актуальність теми дослідження;
- об'єкт дослідження;
- предмет дослідження;
- мета і завдання дослідження;
- хронологічні рамки дослідження;
- територіальні рамки дослідження;
- ступінь розробленості теми;
- джерельна база дослідження;
- методологія дослідження;
- наукова новизна;
- понятійний апарат;
- дослідницька гіпотеза;
- опис структури тексту дослідження;
- апробація результатів дослідження.

У певному відношенні наявність загальноприйнятої структури та обов'язкових компонентів полегшує написання вступу. Ви маєте перед очима план, кожен пункт якого вам потрібно відносно небагатослівно розкрити. Розкриття деяких пунктів буде об'ємніше (актуальність, ступінь розробленості проблеми), розкриття інших здійснюється в межах одного речення (об'єкт і предмет дослідження).

Часто магістранти задають питання, коли писати вступ – у першу чергу або вже після того, як написана основна частина і висновок. Чорновий варіант вступу складається до початку роботи над текстом, остаточний правиться і корелюється з уже готовим висновком.

У загальних рисах опис компонентів вступу магістерської роботи схожий з описом вступної частини дослідницької статті. Однак є і суттєві відмінності, головна з яких полягає в тому, що у вступі магістерської роботи всі компоненти повинні бути описані набагато докладніше.

Часто магістранти зазнають труднощів при визначенні об'єкта і предмета свого дослідження. Відповідно до одного з визначень, об'єкт дослідження – це область діяльності або елемент реальності, що володіє очевидними межами і відносною автономністю існування. Предмет дослідження – це процес, що вивчається в рамках об'єкта дослідження, або ж логічний опис об'єкта в певному аспекті або зрізі.

У частині вступу, присвяченій методології, описується сукупність підходів і методів, які ви використовували в своєму дослідженні для вирішення основної проблеми і виконання поставлених завдань. Незважаючи на те, що в більшості випадків залучаються вже відомі методи, цей компонент кожного окремо взятого наукового дослідження завжди унікальний, оскільки автор сам відбирає потрібні методи в залежності від об'єкта і предмета свого дослідження, наявного у нього джерельного матеріалу і сформульованих ним завдань. Можна запропонувати наступну схему опису методології магістерської роботи:

1) виходячи з мети дослідження, визначити основний підхід до центральної проблеми (системний, типологічний, інституційний і т. д.);

2) визначити ключову теорію або концепцію, на яку ви спираєтесь у ході дослідження (можна, наприклад,

взяти її з монографії, яку ви вважаєте найважливішою для своєї роботи);

3) вибрати додаткові методи для вирішення кожного з поставлених завдань (кейс-метод, контент-аналіз, статистичні методи та ін.).

При описі додаткових методів необхідно вказувати, для вирішення яких конкретно завдань, у роботі з якими матеріалами і для отримання яких результатів вони використовувалися. Вибирати для свого дослідження потрібно ті методи, які допоможуть вам найефективніше вирішити поставлені завдання й отримати достовірні результати. Використовувати методи потрібно коректно, тобто з дотриманням усіх правил їх застосування, які потрібно добре вивчити не тільки в теорії, а й на прикладі інших досліджень.

Важливо (!): Ні в якому разі не вигадуйте неіснуючих методів, це лише виявить ваше невігластво і некомпетентність, а ваша робота отримає найнижчу оцінку.

Ключових понять дослідження, зрозуміло, не може бути багато, і не всі з них будуть представлені вузько-спеціальними термінами, абрєвіатурами або широкими поняттями. Тому ваш понятійний апарат у вступі буде складатися з одного або двох-чотирьох понять.

Дослідницька гіпотеза – це ваше припущення про те, до якого висновку ви прийдете, провівши своє дослідження. Оскільки жоден учений не працює навмання, не маючи жодного уявлення про те, що він хоче і може отримати в результаті своєї роботи, гіпотеза повинна бути присутня у вступі вашої магістерської роботи. У висновку ви повинні будете написати, підтвердилася ваша гіпотеза чи ні. Звичайно, в переважній більшості випадків вона підтверджується, адже ми виходимо з того, що ви приступили до написання тексту, вже провівши дослідження. Од-

нак вона може не підтвердитися в тому випадку, якщо ви прийшли до зворотного висновку. Це анітрохи не применшує якості вашої роботи, адже результат все одно в наявності, навіть якщо і відрізняється від того, який ви очікували.

Опис структури тексту твору в більшій частині магістерських робіт представлено неінформативним реченням типу «Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку джерел і літератури». Таке речення має сенс, якщо воно знаходиться в авторефераті магістерської роботи, оскільки самої роботи читач не бачить. Включення цього речення у вступ магістерської роботи безглузде, оскільки воно просто дублює інформацію зі змісту, який розташований декількома сторінками раніше. Краще вкажіть кількість глав і коротко охарактеризуйте зміст кожної, відзначте, які цікаві програми містить ваша кваліфікаційна робота.

На сьогоднішній день такий завершальний компонент вступу, як апробація результатів кваліфікаційної магістерської роботи, є вкрай бажаним. Він являє собою список ваших опублікованих робіт і усних доповідей по темі магістерської роботи, з якими ви виступили на наукових конференціях.

Основна частина. В основній частині ви докладно описуєте, що ви отримали в ході роботи, а на закінчення коротко додаєте основні отримані результати і вказуєте, для чого вони можуть бути корисні, куди їх можна застосувати в подальшому. Все вищесказане в тексті кваліфікаційної роботи має бути викладено в рамках наукового дискурсу, з використанням певних дискурсивних слів, щоб читаючи вашу роботу, рецензент або член комісії (а потім і інші читачі, якщо ви розмістите свою роботу, наприклад, в електронній бібліотеці) могли легко відшукати потрібну їм інформацію в об'ємному творі.

В основній частині магістерського дослідження описуються вирішення поставлених у вступі завдань і отримані результати. Текст магістерської роботи потрібно складати з глав, а не ділити готовий продукт за якимось принципом, що не має відношення до мети вашого дослідження. Назви глав повинні відповідати завданням дослідження. Залежно від угруповання завдань, ваша магістерська робота буде складатися з двох-чотирьох глав, кожна з яких може ділитися на два-чотири параграфи.

Висновки. Завершальною частиною кваліфікаційного магістерського дослідження є висновок. У висновках викладаються найбільш важливі теоретичні та практичні результати, одержані під час дослідження, а також рекомендації щодо наукового та практичного використання отриманих результатів. Вони повинні бути чітко та ясно сформульовані – треба уникати розмитих і нечітких формулювань. Крім того, у висновках до роботи можуть аргументуватися перспективи подальшого вивчення теми дослідження. Ознайомлення з текстом висновків повинно сформулювати уявлення про ступінь реалізації автором кваліфікаційної роботи поставленої мети і завдань. Висновки повинні відображати досягнення поставлених завдань і розкривати їх. У плані обсягу він становить приблизно 6 % від загального обсягу дослідження. Тут магістрант повідомляє про те, підтвердилася його гіпотеза чи ні, а потім у стислій, але гранично ясній формі наводить основні висновки, які він зробив, ґрунтуючись на отриманих ним результатах дослідження. Висновок – це ні в якому разі не переказ змісту роботи і не компіляція висновків, зроблених у кожній із глав. Тут підводяться авторські підсумки теоретичної і практичної розробки теми, відбивається рішення задач, заявлених у вступі, даються загальні висновки з досліджуваної теми. Висновок не повинен містити ніяких нових відомостей,

фактів, аргументів, про які не йшлося в попередніх розділах магістерської роботи. Перелік обов'язкових елементів висновку:

- основні висновки за результатами дослідження послідовно відображають вирішення всіх поставлених у вступі завдань (саме вони виносяться на усний захист);
- оцінка теоретичної значущості ваших висновків для вирішення інших, аналогічних проблем або ширшої проблеми (правило «дзеркала» або «зворотної воронки»: від вузької проблеми до ширшого контексту);
- пропозиції щодо практичного використання результатів дослідження (наприклад, як додатковий матеріал до основних або спеціальних університетських курсів) і оцінка переваг їх використання.

Всі елементи висновку повинні бути викладені максимально лаконічно, гранично точно і переконливо. Тут не повинно бути невпевненості і припущень з використанням слів «можливо», «ймовірно», «допустимо», «очевидно», «швидше за все», «судячи з усього» і т. п. Оскільки тут викладаються виключно власні висновки магістранта, то посилання на інші роботи в цьому розділі будуть навряд чи доречні.

Список використаних джерел. Список джерел та літератури оформлюється відповідно до стандарту ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», або за вимогами, які висувають до «Переліку посилань» на сторінці «Вимоги до оформлення документації».

У «Списку використаних джерел»

НЕ ДОПУСКАЮТЬСЯ:

- посилання на джерела, що не мають наукової цінності;
- посилання на сторінки Вікіпедії та схожі ресурси, у яких відсутній процес наукового рецензування;

- сайти рефератів та інші накопичувачі документів, що не мають наукової цінності;
- курсові й лабораторні роботи;
- файлообмінники (та інші схожі ресурси).

У список включаються тільки ті роботи, на запозичення з яких у тексті роботи оформлені посилання. Ті джерела і літературу по темі дослідження, з якими ви знайомі, але не використали жодну з представлених у них ідей або даних у своєму дослідженні, включати не потрібно!

Список використаних джерел подається в порядку, за яким їх уперше згадують у тексті, або в алфавітному порядку з їхньою наскрізною нумерацією. Список не обмежується, проте має бути достатнім (15–30 примірників) для більш повного розкриття теми та проведення критичного аналізу наявних публікацій із досліджуваних проблемних питань. У списку мають переважати джерела, опубліковані не раніше, ніж за 5–8 років до написання роботи. До цього списку включаються всі публікації вітчизняних і зарубіжних авторів, нормативно-правові та організаційно-розпорядчі акти, електронні ресурси. Всі джерела вказуються тією мовою, якою вони видані. Запозичення тексту без посилань на першоджерело не дозволяється.

Додатки. Якщо в процесі дослідження застосовувалося або було розроблено велику кількість супровідних, у тому числі графічних матеріалів, то розміщення їх в основну частину роботи може ускладнювати читання. Тим самим процес читання дослідницької роботи як би штучно переривається, порушується наукова логіка викладу матеріалу, відволікається увага читача від основного змісту дослідження, суті авторської концепції. Таблиці, схеми, діаграми та малюнки за деякими правилами потрібно поміщати у додаток, але нерідко вони розміщуються у тексті роботи. Додатки включають розроблені автором анкети, таблиці, гра-

фіки, списки і діаграми, що містять результати досліджень, характеристику бази даних польових досліджень, малюнки та формули, списки символів, абревіатур, визначень, але не текст, винесений з метою скорочення обсягу розділів дисертації. Додаток не може включати бібліографію, довідкові коментарі та примітки, які є елементами довідково-супровідного апарату роботи, які допомагають користуватися основним текстом. Тут поміщаються і матеріали додаткового довідкового характеру, на які автор не претендує як на особистий внесок в науку. У будь-якому випадку авторство та джерело, звідки запозичуються схеми та діаграми, обов'язково повинні бути представлені, без цього використовувати чужі ілюстрації, статистичні дані та будь-які інші супровідні матеріали в жодному разі не можна. Сам зміст таких додаткових матеріалів має суворо відповідати завданням дослідження, і на кожен елемент додатку в основному тексті роботи повинні бути зроблені посилання.

Терміни і визначення

Кваліфікаційна магістерська робота, магістерське дослідження, структура кваліфікаційної магістерської роботи, об'єкт дослідження, методологія, дослідницька гіпотеза, науковий дискурс, тема, вступ, висновок.

Питання до теми

1. Які етапи підготовки та проведення магістерського дослідження ви знаєте?
2. Яка структура кваліфікаційної магістерської роботи?
3. Які типи назв неприпустимі в кваліфікаційній магістерській роботі?
4. Які варіанти назв будуть хорошими на вашу думку?
5. Як правильно оформляти титульний аркуш?

6. Назвіть обов'язковий набір чітко сформульованих компонентів структури.
7. Надайте перелік обов'язкових елементів висновку.
8. У чому полягає взаємозв'язок вступу і висновків?

Питання для обговорення

1. Загальна характеристика наукового стилю.
2. Вимоги до наукового тексту.
3. Етапи створення наукової роботи.
4. Методи наукового дослідження.

Завдання для самоперевірки та контролю знань

1. Охарактеризуйте основні мовні стилі.
2. Назвіть особливості основних різновидів наукового стилю.
3. У чому полягає мета наукового стилю мовлення?
4. Наведіть загальні екстралінгвістичні ознаки наукового стилю.
5. Які власне мовні особливості наукового стилю?
6. Охарактеризуйте сутність та особливості наукового тексту.
7. Яка загальна структура наукового тексту?
8. Назвіть загальні вимоги до наукового тексту.
9. Коротко охарактеризуйте основні етапи створення наукової роботи.
10. Які елементи вступної частини наукового дослідження є обов'язковими?
11. Визначте емпіричні методи наукового дослідження.
12. Які загальнологічні методи використовуються при проведенні наукового дослідження?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : кол. монографія / за заг. ред. Н.Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. – 169 с.

2. Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://surgery-four.pdmu.edu.ua/storage/common/docs/R1vyflum4hNfJntUrILfR6KRh1FhLdBWxXuD6Amv.pdf>.

3. Асадчих, О. В. Теоретико-методичні основи формування вмінь академічної грамотності у студентів-японістів мовних ВНЗ України / О. В. Асадчих // Педагогічні науки : зб. наук. пр. ХДУ. – Херсон, 2016. – Вип. 69 (1). – С. 111–116.

4. A Guide To Academic Integrity to School Students / ed. by O. O. Huzhva. – 2-nd ed., revised and supplemented. – Kharkiv, 2018. – 59 p.

5. Важинський, С. Е. Методика та організація наукових досліджень : навч. посібник / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. – Суми : СумДПУ, 2016. – 260 с.

6. Гінзбург, М. Синтаксичні конструкції у фахових текстах: практичні висновки з рекомендацій мовознавців / М. Гінзбург // Проблеми української термінології : вісн. НУ «Львів. політехніка». – Львів : Вид-во НУ «Львів. політехніка», 2008. – № 620. – С. 26–32.

7. Гнезділова, К. М. Академічна чесність як цінність корпоративної культури університету / К. М. Гнезділова // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Педагогічні науки. – Черкаси, 2016. – Вип. 14. – С. 23–30.

8. Десять принципів академічної доброчесності для викладачів : пер. з англ. // Проект сприяння академічній доброчесності в Україні. – 2017.

9. До питання уникнення проблем і помилок у практиках забезпечення академічної доброчесності : лист Міністерства освіти і науки України від 20.05.2020 р. № 1/9-263.

10. Довідник з академічної доброчесності для школярів / уклад.: М. В. Григор'єва, О. І. Крикова, С. Г. Певко ; за заг. ред. О. О. Гужви. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. – 64 с.

11. Довідник з академічної доброчесності / уклад.: В. Г. Гурянова, Л. Т. Ониксимова, Н. В. Поберій ; за заг. ред. Т. О. Маринич. – Суми : СумДУ, 2018. – 24 с.

12. Дроздов, В. Академічне письмо: 20 порад щодо написання академічних текстів та представлення результатів дослідження : презентація / В. Дроздов. – Ізмаїл : ІДГУ, 2019.

13. ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. – Введ. 01.07.2016. – Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. – 16 с. – (Інформація та документація).

14. Загнітко, А. Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект / А. Загнітко, Г. Миронова. – Brno : Masarykova univerzita, 2013. – С. 165.

15. Зуб, В. М. Плагіат: його різновиди та заходи протидії / В. М. Зуб, М. М. Дем'яненко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – Вип. 4. – С. 86–90.

16. Кириллова, О. В. Как оформить статью и научный журнал в целом для корректного индексирования в международных наукометрических базах данных / О. В. Кириллова // Научный редактор и издатель. – 2018. – Т. 3, № 1/2. – С. 52–72.

17. Кодекс академічної доброчесності та корпоративної культури Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу : <https://nuos.edu.ua/wp-content/>

uploads/2020/10/Kodeks-akademichnoi-dobrochesnosti-ta-korporativnoi-kulturi.-NUK-2020.pdf.

18. Колісніченко, Е. В. Основи наукових досліджень : конспект лекцій / Е. В. Колісніченко. – Суми : СумДУ, 2012. – 83 с.

19. Кременовська, І. В. Плагіат у наукових публікаціях: методи виявлення та викорінення / І. В. Кременовська // Наука України у світовому інформаційному просторі. – 2015. – Вип. 11. – С. 60–66.

20. Лопатіна, В. Письмові завдання в університетах України та США: погляд академічного райтера [Електронний ресурс] / В. Лопатіна. – Режим доступу : <https://commons.com.ua/ru/poglyad-akademichnogo-rajtera/>.

21. Мацько, Л. І. Культура української фахової мови : навч. посібник / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – Київ : ВЦ «Академія», 2007. – 360 с.

22. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності / упоряд. матеріалів: В. Бахрушин, Є. Ніколаєв. – 2019. – 41 с.

23. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності : лист Міністерства освіти і науки України від 23.10.2018 р. № 1/9-650. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/recomendatsii.pdf>.

24. Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах : метод. рекомендації / авт.-уклад.: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець. – Київ : УБА, 2016. – 117 с.

25. Навчальний посібник з дисципліни «Академічне письмо та оприлюднення наукових результатів» [Електронний ресурс] / уклад. Т. В. Лютий. – Суми, 2019. – Режим доступу: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/78695/1/04_LyutyuTV_Academic_Writing_Short.pdf;jsessionid=9DA50D30AA81551D1E5A7221A6540139.

26. Навчання студентів академічній доброчесності у бібліотеці ВНЗ : метод. поради / авт.-уклад: Л. В. Савенкова, С. О. Чуканова. – Київ : УБА, 2016. – 39 с.

27. Назаровець, С. Відкритий доступ до наукових цитувань : практич. посібник / С. Назаровець, Т. Борисова. – Київ : ДНТБ України, 2019. – 33 с. – Препринт.

28. Науковий текст як форма реалізації мовнопрофесійної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studopedia.org/10-127527.html>.

29. Непийвода, Н. Ф. Сам собі редактор : порадник з української мови / Н. Ф. Непийвода. – Київ : Укр. книга, 1998. – 240 с.

30. Ніколаєв, Є. Як просувати цінності академічної доброчесності в українських університетах? [Електронний ресурс] / Є. Ніколаєв. – 2018. – Режим доступу: <http://education.ua.org/ua/articles/1131-yak-prosuvati-tsinnosti-akademichnoji-dobro-chesnosti-v-ukrajinskikh-universitetakh>.

31. Основи академічного письма : метод. рекомендації та програма курсу / уклад.: Н. Шліхта, І. Шліхта. – Київ, 2016. – 61 с.

32. Основи формування культури академічної доброчесності в бібліотеці : інформаційний огляд / авт.-уклад.: Н. В. Якуніна, А. А. Чинюк, Я. В. Руденко. – Київ : УБА, 2016. – 41 с.

33. Положення про академічну доброчесність у Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: <https://nuos.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/Polozhennya-Pro-akademichnu-dobrochesnist.pdf>.

34. Положення про випускню кваліфікаційну роботу в Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова [Електронний ресурс]. – 2020 – Режим до-

ступу : <https://nuos.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/Polozhennya-pro-vipusknu-kvalifikacijnu-robotu-NUK2020.pdf>.

35. Положення про запобігання та виявлення плагіату у навчальній та науково-дослідній роботі учасників освітнього процесу та науковців НУК [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу: <https://nuos.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/Polozhennya-Pro-Zapobigannya-ta-viyavlennya-akademichnogo-plagiatu.pdf>

36. Положення про Комісії з академічної доброчесності і університетську Комісію з етики та управління конфліктами у Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу : <https://nuos.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/Polozhennya-pro-Komisii-z-akademichnoi-dobrochesnosti-i-universitetsku-Komisiju-z-etiki-ta-upravlinnya-konfliktam.-NUK-2020.pdf>.

37. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ : станом на 5 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 20.10.2022).

38. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII : станом на 27 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 10.11.2022).

39. Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності : закон України від 16.06.2020 р. № 703-ІХ : станом на 5 січня 2022 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703-20#Text> (дата звернення 20.10.2022).

40. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40.

41. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII : станом на 1 жовт.

2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 20.10.2022).

42. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 27 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10.11.2022).

43. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 15.07.2021 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 20.10.2022).

44. Програме забезпечення для перевірки наукових текстів на плагіат : інформаційний огляд / авт.-уклад.: А. Р. Вергун, Л. В. Савенкова, С. О. Чуканова. – Київ : УБА, 2016. – 36 с. – Електрон. вид. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

45. Регламент роботи Національного репозитарію академічних текстів : наказ Міністерства освіти і науки України 04 липня 2018 року № 707. – URL: <https://nrat.ukrintei.ua/pro-nacjonalnuj-repozytarij/reglament-roboty-nrat/>.

46. Рекомендации EASE (European Association of Science Editors) для авторов и переводчиков научных статей, которые должны быть опубликованы на английском языке. – 2016. – 16 с.

47. Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності : затверджено Рішенням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 29 жовт. 2019 р., Протокол № 11. – Київ : НАЗЯВО, 2019. – 24 с.

48. Рекомендації з оформлення посилань в наукових роботах // Наук.-техн. б-ка ім. Г. І. Денисенка НТУ України «КПІ». – Київ, 2016.

49. Рекомендації щодо забезпечення принципів академічної доброчесності. – Київ : МОН України, 2016. – 24 с.

50. Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо) : лист Міністерства освіти і науки України від 15.08.2018 р. № 1/11-8681.

51. Рижко, О. Поняття, види, класифікації плагіату / О. Рижко // Записки Львів. нац. наук. б-ки України ім. В. Стефаніка. – Львів, 2016. – № 8. – С. 134–150.

52. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 верес. 2017 р.) : лист Міністерства освіти і науки України від 23.10.2018 р. № 1/9-650.

53. Сазик, В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? [Електронний ресурс] / В. Сазик. – 2017. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti>.

54. Семенов, О. М. Формування академічної культури майбутніх педагогів-дослідників в умовах цифрового творчого середовища як наукова проблема / О. М. Семенов, О. В. Семеніхіна, Д. С. Безуглий // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2017. – Т. 62, № 6. – С. 240–252.

55. Сидоренко, В. В. Полілог в академічному дискурсі / В. В. Сидоренко // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених «Академічна культура дослідника в освітньому просторі». – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018.

56. Синтаксис української мови : навч. комплекс / уклад. О. В. Дуденко. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. – 208 с.

57. Словник української мови. В 11 т. Т. 6 [Електронний ресурс]. – 1975. – С. 557. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/plaghiat>.

58. Стадний, Є. Деякі рекомендації щодо впровадження етичних кодексів в українських вищих навчальних закладах / Є. Стадний // Проект сприяння академічній доброчесності в Україні. – 2017. – 18 с.

59. Сурмін, Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація : навч.-метод. посібник / Ю. П. Сурмін. – Київ : НАДУ, 2008. – 184 с.

60. Сучасна українська мова : підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін. ; за ред. О. Д. Пономарева. – 2-ге вид., перероб. – Київ : Либідь, 2001. – 400 с.

61. Тимошенко, Т. В. Академічне письмо / Т. В. Тимошенко, Н. В. Гречихіна // Наукові записки : зб. наук. пр. КНТУ. – Кіровоград : КНТУ, 2009. – Вип. 9. – С. 214–219.

62. Ткаченко, Л. І. Креативність і творчість: сучасний контент / Л. І. Ткаченко // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 9. – С. 32–35.

63. Укрпатент. – Укрпатент. – URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/about> (дата звернення 20.10.2022).

64. Фундаментальні цінності академічної доброчесності : пер. з англ. // Міжнар. центр академічної доброчесності. – 2019. – 39 с.

65. Харитоновна, О. І. Поняття й особливості академічного плагіату / О. І. Харитоновна, Г. О. Ульянова // Наук. пр. НУ «ОЮА». – Одеса, 2014. – Т. 14. – С. 146–153.

66. Хоружий, Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти / Г. Ф. Хоружий. – Тернопіль : Навч. книга–Богдан, 2012. – 320 с

67. Шевчук, С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – 2-е вид, випр. і допов. – Київ : Алерта, 2012. – 696 с.

68. Шліхта, Н. Основи академічного письма : метод. рекомендації та програма курсу / Н. Шліхта, І. Шліхта. – Київ, 2016. – 61 с.

69. Що потрібно знати про плагіат : посібник з академічної грамотності та етики для «чайників» / уклад. О. О. Гужва. – Харків : ХНУ, 2016. – 72 с.

70. Щодо забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 24.10.2017 р. № 1/9-565.

71. Як написати успішне есе : метод. рекомендації до написання есе / уклад. К. С. Шендеровський. – Київ, 2007. – 34 с.

Навчальне видання

КОСТИРКО Тамара Миколаївна
ЛАРЕНКОВА Світлана Володимирівна
БОНДАР Ірина Василівна
ЖИГАЛКІНА Марина Сергіївна

АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО

Навчальний посібник

Комп'ютерне верстання *В. В. Москаленко*
Коректор *О. Є. Вакула*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 6,7. Тираж 100 прим. Вид. № 18. Зам. № 2406-21.
Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
просп. Героїв України, 9, м. Миколаїв, 54025
E-mail : publishing@nuos.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6402 від 19.09.2018 р.